

OPPILAAN HYVINVOINTI
JA OPPILASHUOLTO

KUVAILULEHTI

Julkaisija
Opetusministeriö

Julkaisun päivämäärä
15.4.2002

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen oppilashuoltotyöryhmä		Julkaisun laji Työryhmän muistio	
Puheenjohtaja Kirsi Lindroos Sihteerit Liisa Meriläinen ja Touko Hilasvuori		Toimeksiantaja Opetusministeriö	
		Toimielimen asettamispvm 9.11.2000	Dnro 54/043/2000
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Oppilaan hyvinvointi ja oppilashuolto			
§Julkaisun osat			
Tiivistelmä			
<p>Opetusministeriö asetti 7.11.2000 työryhmän, jonka tehtävänä oli esiopetuksen, perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen osalta 1. selvittää ja arvioida oppilashuoltoon liittyvä säädöspohja, sen toimivuus ja mahdolliset muutostarpeet. 2. selvittää ja arvioida eri hallinnonalojen työnjako ja rahoitussuhteet oppilashuollon tehtävien hoitamisessa. 3. tehdä ehdotukset oppilashuollon valtakunnallisiksi kehittämistavoitteiksi</p> <p>Oppilashuoltotyöryhmä keskittyi työssään koulun opetuksen käytännön järjestelyiden, kouluterveydenhuollon, koulun psykologisen ja sosiaalityön arviointiin. Pääpaino työryhmän työssä oli perusopetuksen oppilashuolto. Tarkastelun ulkopuolelle työryhmä rajasi opintososiaaliset palvelut kuten kouluruokailun, koulumatkakuljetukset ja oppilasmajoituksen.</p> <p>Työryhmän näkemyksen mukaan perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen hyvin järjestetyn opetuksen ohessa oppilashuoltotoiminta lisää oppilaan hyvinvointia ja hyvää oppimista. Se edistää ja ylläpitää hyvää psyykkistä ja fyysistä terveyttä sekä sosiaalista hyvinvointia ja lisää niiden edellytyksiä.</p> <p>Hyvin järjestetyn opetuksen ohella oppilashuolto pyrkii turvaamaan opiskelun onnistumisen ja tukee oppilaan terveyttä, myönteistä kehitystä ja kasvua. Oppilashuollon tehtävä on yksilö- ja yhteisötasolla pyrkiä ehkäisemään vaikeuksien syntyä tukemalla oppilasta sekä edistämällä kouluyhteisön keskinäistä yhteistyötä. Oppilashuoltotyö tuo koulun perustehtävän kehittämiseen moniammatillista asiantuntemusta. Moniammatillisia oppilashuollon palveluita kuten koululääkärin, koulupsykologin ja koulukuraattorin palveluita ei tällä hetkellä ole kaikissa kouluissa riittävästi saatavana. Palveluiden saatavuudessa on myös suuria alueellisia eroja.</p> <p>Selvitystyönsä perusteella työryhmä esittää perusopetuslakiin, lukiolakiin sekä lakiin ammatillisesta koulutuksesta tehtäviä oppilashuoltoa koskevia säädösmuutoksia ja oppilashuoltotyötä edistäviä kehittämissuhteita sekä esittää lainsäädännöllisiä jatkotoimenpiteitä oppilashuollon osalta kansanterveyslain, lastensuojelulain ja henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevien lakien selkiyttämiseksi. Rahoitusta koskevia esityksiä työryhmä ei tee. Valtion ja kuntien välistä rahoitusta koskevaa uudistamisratkaisua selvitetään muussa yhteydessä</p>			
Avainsanat (asiasanat) Opetuksen järjestäminen, oppilashuolto, kouluterveydenhuolto, koulun psykososiaalinen työ, koulukuraattori, koulupsykologi			
Muut tiedot			
Sarjan nimi ja numero Opetusministeriön työryhmien muistioita 2002:13		ISSN 0359-761X	ISBN 952-442-418-5
Kokonaissivumäärä 53	Kieli Suomi	Hinta	Luottamuksellisuus Julkinen
		Kustantaja Opetusministeriöä	

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare
Undervisningsministeriet

Utgivningsdatum
15.4.2002

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare) Promemoria av arbetsgruppen för elevvården i den grundläggande utbildningen och utbildningen på andra stadiet		Typ av publikation Arbetsgruppspromemoria	
Ordförande Kirsi Lindroos Sekreterare Liisa Meriläinen och Touko Hilasvuori		Uppdragsgivare Undervisningsministeriet	
		Datum för tillsättandet av organet 9.11.2000	Dnr 54/043/2000
Publikation (även den finska titeln) Elevens välfärd och elevvården (Oppilaan hyvinvointi ja oppilashuolto)			
Publikationens delar			
Sammandrag			
<p>Undervisningsministeriet tillsatte en arbetsgrupp 7.11.2000 med uppgift att i förskoleundervisningen, den grundläggande utbildningen och utbildningen på andra stadiet 1. utreda och bedöma den rättsliga grunden, funktion av och eventuellt ändringsbehov för elevvården, 2. utreda och bedöma arbetsfördelning och finansiella förhållanden inom olika förvaltningsområden för skötseln av elevvården, 3. göra upp förslag till nationella utvecklingsmål avseende elevvården.</p> <p>Arbetsgruppen för elevvård koncentrerade sig på att bedöma den praktiska skolundervisningen, skolhälsovården och den psykosociala skolverksamheten. Huvudvikten lades på elevvården i den grundläggande utbildningen. Utanför granskningen lämnades studiesociala tjänster, såsom skolmåltider, skoltransporter och elevinkvartering.</p> <p>Enligt arbetsgruppens uppfattning är elevvårdsverksamhet vid sidan av en välordnad undervisning i den grundläggande utbildningen och utbildningen på andra stadiet ägnad att öka elevens välfärd och studieframgång. Den främjar och upprätthåller ett gott psykiskt, fysiskt och socialt välbefinnande och ökar förutsättningarna för elevens välfärd.</p> <p>Vid sidan av en välordnad undervisning skall syftet med elevvården vara att trygga studieframgång och stöda elevens hälsa, positiva utveckling och mognad. Elevvården skall på det individuella och samhällsliga planet genom stöd till eleverna förhindra att svårigheter uppstår samt främja skolsamarbetet. Elevvården bidrar med en yrkesövergripande sakkunskap till skolan grundläggande uppgifter. För närvarande saknas yrkesövergripande elevvårdstjänster i många skolor, dvs. det finns inte skolläkare, skolpsykologer eller skolkuratorer i tillräckligt antal. Tillgången på dessa tjänster varierar också mellan regionerna tämligen mycket.</p> <p>På grundval av sin utredning föreslår arbetsgruppen lagändringar som gäller elevvården i lagen om grundläggande utbildning, gymnasielagen samt lagen om yrkesutbildning. Vidare ges reformförslag som skall främja elevvården och slutligen föreslås fortsatta lagstiftningsåtgärder avseende elevvården som skall förtydliga folkhälsolagen, barnskyddslagen och lagarna om personuppgifter och datasekretess. Arbetsgruppen gör inga förslag med finansiella konsekvenser. Reformlösningar som gäller den finansiella uppdelning mellan staten och kommunerna utreds i andra sammanhang.</p>			
Nyckelord Anordnande av utbildning, elevvård, skolhälsovård, psykosocial skolverksamhet, skolkurator, skolpsykolog			
Övriga uppgifter			
Seriens namn och nummer Promemorior av undervisningsministeriets arbetsgrupper 13:2002		ISSN 0359-761X	ISBN 952-442-418-5
Sidoantal 53	Språk Finska	Pris	Sekretessgrad Öffentlig
Distribution Universitetstrycket		Förlag Undervisningsministeriet	

OPETUSMINISTERIÖLLE

Opetusministeriö asetti 7.11.2000 työryhmän, jonka tehtävänä oli esiopetuksen, perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen osalta

1. selvittää ja arvioida oppilashuoltoon liittyvä säädöspohja, sen toimivuus ja mahdolliset muutostarpeet.
2. selvittää ja arvioida eri hallinnonalojen työnjako ja rahoitussuhteet oppilashuollon tehtävien hoitamisessa.
3. tehdä ehdotukset oppilashuollon valtakunnallisiksi kehittämistavoitteiksi

Työryhmän tuli saada työnsä valmiiksi 31.10.2001 mennessä, johon se anoi jatkoaikaa ja jättää työnsä opetusministeriölle 18.4.2002.

Työryhmän puheenjohtajaksi kutsuttiin johtaja Kirsi Lindroos opetusministeriöstä ja jäseniksi hallitusneuvos Timo Lankinen opetusministeriöstä, ylitarkastaja Maire Kolimaa sosiaali- ja terveysministeriöstä, ylitarkastaja Erkki Merimaa Opetushallituksesta, opetusneuvos Juhani Pirttiniemi Opetushallituksesta, erikoissuunnittelija Marie Rautava Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksesta, apulaisosastopäällikkö Markku Poutala Opetusalan Ammattijärjestöstä, neuvotteleva lakimies Eeva-Riitta Pirhonen Suomen Kuntaliitosta, hänen siirryttyään muihin tehtäviin, opetusasiain päällikkö Gustav Wikström Suomen Kuntaliitosta, pääsihteeri Eeva Kuuskoski Mannerheimin Lastensuojeluliitosta, rehtori Pekka Kolehmainen Koulutuskuntayhtymien johtajat ry:stä, rehtori Jukka Salminen Ammatillisten oppilaitosten rehtoriliitto ry:stä, peruskoulun rehtori Ole Gustafsson (Vindängen skola) Espoosta, kehittämisspäällikkö Outi Hurme Suomen Vanhempainliitto ry:stä. Sihteereiksi nimettiin ylitarkastaja Touko Hilasvuori opetusministeriöstä ja ylitarkastaja Liisa Meriläinen Opetushallituksesta.

Työryhmä on kuullut asiantuntijoina puheenjohtaja Eeva-Liisa Urjanheimoa Suomen Terveystieteiden tutkimuskeskuksesta, puheenjohtaja Tuomo Tikasta Suomen Psykologiliitosta, tutkimusprofessori Matti Rimpelää Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksesta, lääninpsykologi Pirjo Laaksosta Etelä-Suomen lääninhallituksesta, puheenjohtaja Hanna Gråsten-Salosta Koulukuraattorit-Skolkuratorer ry:stä, johtava koulupsykologi Merja Hallantietä Helsingin opetusvirastosta, psykologi Heini Ahlbergia Helsingin opetusvirastosta, erityispalvelupäällikkö Sirkka-Liisa Makkosta Helsingin opetusvirastosta, kuraattori Sari Annolaa Lahden käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksesta, ylilääkäri Outi Stridiä Lappeenrannasta, terveydenhoitaja Hilka Kulmalaa Vallilan terveysasemalta, terveydenhoitaja Leila Huhtista Hyökkälän peruskoulusta, puheenjohtaja Niilo Mustosta Suomen Lukiolaisten liitosta ja puheenjohtaja Reetta Kuosmasta Suomen Ammattiin Opiskelevien Keskusliitto Sakki ry:stä.

Työryhmän muistioon liittyy Suomen Kuntaliiton edustajan Gustav Wikströmin lausuma, joka koskee työryhmän ehdotusta 14.1, kohdat 2, 4 ja 6 (Perusopetuslaki 14 § 2 mom., Lukiolaki 10 § 2. mom., Laki ammatillisesta koulutuksesta 13 § 2. mom.).

Lausuma: Suomen Kuntaliitto katsoo, että oppilashuolto/opiskelijahuolto ei pidä sisällyttää opetussuunnitelman perusteisiin, koska asiasta on säädetty lastensuojelulaissa sekä kansanterveyslaissa. Opetushallituksen valtuutus koskien opetussuunnitelman perusteita on nykyisellään riittävä.

Saatuaan työnsä valmiiksi työryhmä luovuttaa muistion opetusministeriölle.

Helsingissä 15. päivänä huhtikuuta 2002

Kirsi Lindroos

Ole Gustafsson

Outi Hurme

Pekka Kolehmainen

Maire Kolimaa

Eeva Kuuskoski

Timo Lankinen

Erkki Merimaa

Juhani Pirttiniemi

Markku Poutala

Marie Rautava

Jukka Salminen

Gustav Wikström

Liisa Meriläinen

Touko Hilasvuori

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	8
2. Oppilashuoltokäsitteen määrittelyä	9
3. Oppilashuollon historiallisia lähtökohtia	12
4. Oppilashuoltoa ja tukipalveluita ohjaavia säädöksiä	14
4.1 Esiopetus ja perusopetus	15
4.2 Lukio	16
4.3 Ammatillinen koulutus	16
4.4 Kansanterveyslaki ja lastensuojelulaki	17
4.5 Oppilaiden henkilötietojen käsittelyn sääntely	18
5. Koulutuksen käytännön järjestämistavan vaikutus oppilaiden hyvinvointiin	23
6. Oppilashuollon nykytila	25
7. Lasten ja nuorten hyvinvointi ja tuen tarve	28
8. Oppilashuollon palvelut	30
8.1 Kouluterveydenhuolto	30
8.2 Koulupsykologin ja koulukuraattorin työ	31
9. Vanhempien vastuu hyvinvoinnin edistämisessä	33
10. Oppilaan oma vastuu oppimisestaan ja hyvinvoinnistaan	35
11. Ohjelma turvallisen lapsuuden varmistamiseksi	36
12. Rahoitusjärjestelmistä	37
12.1 Sosiaali- ja terveydenhuollon rahoitusjärjestelmä	37
12.2 Opetustoimen rahoitusjärjestelmä	38
13. Perusteita hyvän oppilashuollon järjestämiseksi	39
14. Työryhmän ehdotukset	43
14.1 Oppilashuollon säädöspohjaa koskevat ehdotukset	43
14.2 Lainsäädännöllisiä jatkotoimenpide-ehdotuksia	46
14.3 Ehdotukset oppilashuollon kehittämistavoitteiksi	47
15. Ehdotusten kustannusvaikutuksista	49

16. Käytettyä kirjallisuutta	50
Liite: Eräitä osallisuutta ja vastuuta kehittäviä toiminta- ja hankekuvauksia	52

1. JOHDANTO

Joulukuun 4. päivänä 2001 julkistetun peruskoululaisten osaamistutkimuksen (PISA)¹ mukaan suomalaiset koululaiset ovat OECD –maiden keskinäisessä vertailussa parhaita lukijoita. Myös luonnontieteissä ja matematiikassa suomalaiset peruskoulun oppilaat ovat OECD-maiden kärkiosaajia. Suomalaisten koululaisten osaaminen on koko ikäluokan osaamista.² Peruskoulu on onnistunut hyvin tehtävässään huolehtia koko ikäluokan opetuksesta. Suomalaisessa yhteiskunnassa lähes kaikki oppilaat saavat peruskoulun aikana tarpeelliset tiedot ja taidot, joiden ansiosta he selviytyvät toisen asteen koulutukseen sekä kolmannen asteen koulutukseen tai työelämään. Koulusaavutukset kansainvälisessä vertailussa ovat olleet hyviä jo useiden vuosien ajan. Saavuttaakseen tavoitteet osa koululaisista kuitenkin tarvitsee erityisiä tukipalveluita sekä peruskoulussa että toisen asteen koulutuksessa.

Valtioneuvoston hyväksymässä koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa vuosille 1999-2004 todetaan, että vaikeuksissa olevien lasten ja nuorten tukemiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen kiinnitetään suunnitelmakaudella erityistä huomiota. Erityisesti panostetaan sosiaalisten ongelmien sekä päihteiden ja huumeiden käytön lisääntyessä koulujen ja oppilaitosten tukemiseen, oppimisvaikeuksien tunnistamiseen, opetusmenetelmien ja työtapojen uudistamiseen sekä ohjaukseen. Koulutuksen perusturvan osalta todetaan, että opiskelijoiden oikeudet riittävään ja ammattitaitoiseen opetukseen ja ohjaukseen sekä turvalliseen opiskeluympäristöön turvataan. Opiskelijoiden toimeentulojärjestelyitä, opiskelun tukipalveluita ja opetusta kehitetään nykyistä paremmin ammattiin valmistumista tukevaksi. Hallintokuntien rajat ylittävää yhteistyötä tehostetaan.³

Valtioneuvoston hyväksymässä sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelmassa vuosille 2000-2003 on tavoitteena lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen ja syrjäytymisen ehkäisy. Toimenpidesuosituksena on mm. se, että kunnat varmistavat kouluterveydenhuoltoon ja oppilashuoltoon riittävät voimavarat.⁴

YK:n sopimus Lapsen oikeuksista velvoittaa myös viranomaisia asettamaan lapset etusijalle palveluja järjestettäessä. Sopimus sisältää lapsen kuulluksi tulemisen tärkeän periaatteen. Yleissopimuksen 24 artikla edellyttää, että sopimusvaltiot tunnustavat, että lapsilla on oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta sekä sairauksien hoitamiseen ja kuntoutukseen tarkoitetuista palveluista. Sopimusvaltiot pyrkivät varmistamaan, ettei yksikään lapsi joudu luopumaan oikeudesta nauttia tällaisista terveyspalveluista.⁵ Suomi on sopimusvaltio. Periaatteen toteuttaminen edellyttää voimavaroihin panostamista.

Opetusministeriössä toiminut turvatyöryhmä jätti muistion 20.6.2000 opetusministeriölle. Lainsäädännön muutoksia sisältäneessä kohdassa työryhmä esitti oppilashuoltoa koskevan lainsäädännön selkeyttämistä. Samalla se esitti, että opetussuunnitelman perusteita uudistettaessa laaditaan tavoitteet ja keskeiset sisällöt oppilashuollon sekä kodin ja koulun yhteistyön kehittämiseksi.⁶

¹ OECD 2001. PISA 2000

² Välijärvi, J & muut 2001.

³ Opetusministeriö. Koulutus ja tutkimus vuosina 1999-2004

⁴ Valtion tulo ja menoarvio 2002

⁵ YK:n sopimus Lapsen oikeuksista

⁶ Turvatyöryhmän muistio 20:2000

Hyvin järjestetyn opetuksen ohella oppilashuolto on tärkeä osa lasten ja nuorten hyvinvointia edistävää toimintaa. Koulut ja oppilaitokset tavoittavat koko ikäluokan. Se antaa mahdollisuuden seurata lasten ja nuorten hyvinvointia ja siinä tapahtuvia muutoksia kuusivuotiaasta täysi-ikäiseksi saakka. Hyvin toimivalla ja kattavalla oppilashuollolla on mahdollista edistää lasten ja nuorten kasvua, kehitystä ja oppimista sekä ehkäistä psykososiaalisten ongelmien syntymistä: syrjäytymistä tai erikoissairaanhoidon kuten lasten- ja nuortenpsykiatristen palvelujen tarvetta.

Opetusministeriön asettama oppilashuoltotyöryhmä keskittyi työssään kouluterveydenhuollon ja koulun psykologisen ja sosiaalityön arviointiin. Pääpaino työryhmän työssä oli perusopetuksen oppilashuolto. Tarkastelun ulkopuolelle työryhmä rajasi opintososiaaliset palvelut kuten kouluruokailun, koulumatkakuljetukset ja oppilasmajoitukset. Työryhmä ei myöskään käsitellyt työnsä aikana oppilaan hyvinvointia tukevia opetuksellisia palveluita kuten erityisopetusta, tukiovetusta ja oppilaanohjausta.

Työryhmän työn aikana on opetusministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön, Opetushallituksen, lääninhallitusten sosiaali- ja terveysosastojen ja sivistysosastojen, Suomen Kuntaliiton sekä Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen Stakesin välisenä yhteistyönä arvioitu perusopetuksen oppilashuollon tila. Arviointi suoritettiin vuonna 2001 kyselytutkimuksena jokaisessa lääneissä. Valtakunnalliset ja läänikohtaiset arviointitulokset ovat saatavana huhtikuussa 2002. Toista astetta koskeva oppilashuollon arviointi suoritetaan lääninhallitusten toimesta vuoden 2002 aikana. Kouluterveydenhuolto selvitettiin vuonna 2000 lääninhallitusten peruspalveluita koskeneen arvioinnin yhteydessä.

Selvitystyönsä perusteella työryhmä esittää perusopetuslakiin, lukiolakiin sekä lakiin ammatillisesta koulutuksesta oppilashuoltoa koskevia säädösmuutoksia, lastensuojelulakia sekä tietosuojaa koskevien lakien selkiyttämistä sekä oppilashuoltotyötä edistäviä kehittämisehdotuksia. Työryhmä ei tee rahoitusjärjestelmää koskevia esityksiä, koska valtion ja kuntien valtionosuuksien uudistamisratkaisua selvitetään muussa yhteydessä.

Työryhmän muistiossa käsitteellä koulu tarkoitetaan sekä peruskoulua että myös toisen asteen oppilaitoksia. Samoin käsitteellä oppilas tarkoitetaan perusopetuksen oppilaita ja toisen asteen koulutuksessa olevia opiskelijoita. Työryhmä käyttää käsitettä vanhemmat tarkoittamaan myös huoltajia.

2. OPPILASHUOLTOKÄSITTEEN MÄÄRITTELYÄ

Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietinnössä I/1970 korostettiin oppilaasta huolehtimista. Mietinnössä on otettu monia sellaisia seikkoja huomioon, jotka nykyisin mielletään oppilashuollon tehtäviksi. Näitä ovat oppilaan kasvatuksellinen, yhteisöllinen, yksilöllinen ja opetuksellinen ohjaus, ammatinvalinnanohjaus, terveydenhuolto, kouluruokailu, kyyditykset ja majoitus sekä muu avustaminen.⁷

Opetussuunnitelmakomitea piti terveydenhuoltoa erityisen tärkeänä. Sitä kuvastaa seuraavaa lainaus: ”Lain mukaan peruskoulun tulee jatkuvasti olla lääkärin valvonnassa. Lääkärin on riittävän usein tarkastettava oppilaat, opettajat ja koulun muu henkilökunta. Kaikki koulun toimesta suoritettavat lääkärintarkastukset tulee olla ilmaisia” sekä ”Kaikille oppilaille on turvattava oikeus

⁷ Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I 1970

muiden oppilaiden, opettajien tai sivullisten kuulematta puhua lääkärille tai terveystieteille⁸. Komitea piti myös tärkeänä, että vähävaraisille annetaan avustuksena pukimia, jalkineita ja muita avustuksia, jotka tekevät mahdolliseksi turvallisen koulunkäynnin. Komitean mietinnöstä voi lukea ajatuksen oppilaiden kokonaisvaltaisesta huolehtimisesta.

Oppilashuollon määritelmää on kirjallisuudessa käsitelty usein eri ammatillisista näkökulmista kuten lääkärin, terveydenhoitajan, psykologin, sosiaalityöntekijän, kuraattorin ja opettajan työn näkökulmista ja määritelty siten oppilashuollon tehtävät, tavoitteet ja sisällöt. Oppilashuoltoa on pyritty määrittelemään ja jäsentämään myös ryhmätoiminnan kautta, kuten oppilashuoltoryhmässä tapahtuvan yhteisen toiminnan ja sen jäsenten erillisen toiminnan näkökulmasta. Jauhiainen (1993) jaottelee oppilashuollon oppilashuoltopalveluja tuottavien asiantuntijoiden ja organisaatioiden näkökulmasta kolmeen luokkaan 1. Fyysinen oppilashuolto: koululääkärit ja kouluterveydenhoitajat. 2. Psykososiaalinen oppilashuolto: kasvatusneuvolatoiminta, koulupsykologit ja koulukuraattorit. 3. Ammatinvalinnan- ja oppilaanohjaus: ammatinvalinnanopettajat ja opinto-ohjaajat⁹.

Oppilashuoltokomitea (1973:151) johti oppilashuollon määrittelyn ja yleistavoitteet ihmisoikeuksien julistuksesta, Lapsen oikeuksien julistuksesta, oppilaan tarpeista ja koulutuspolitiikasta sekä sosiaali- ja terveystieteiden tavoitteista. Oppilashuollolla komitea tarkoitti kouluasteesta riippumatta koulun kasvatus- ja opetustyöhön elimellisesti liittyvää ja sen edellytyksiä parantavaa toimintaa, jonka tavoitteena on oppilaan kaikinpuolinen hyvinvointi ja tasapainoinen kehitys; koulunkäynnin, oppimisen sekä oppimisvaikeuksien voittamisen edistäminen ja koulutuksellisen ja yhteiskunnallisen tasa-arvon toteuttaminen sekä koulun viihtyisyys ja turvallisuus sekä viihtyvyys koulussa.

Komitea tarkoitti kaikinpuolisella hyvinvoinnilla oppilaan fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia kokonaisuudessaan. Tasapainoinen kehitys tarkoitti oppilaan mahdollisuutta omaleimaiseen persoonallisuuden kasvuun. Koulunkäynnin ja oppimisen sekä oppimisvaikeuksien voittamisen edistäminen tarkoitti oppimisen ja suorituskyvyn eroja aiheuttavien tekijöiden sekä oppimisvaikeuksia synnyttävien tekijöiden estämistä sekä toimenpiteitä, joilla edistetään oppimista ja kasvua. Koulutuksellisen ja yhteiskunnallisen tasa-arvon toteuttamisella komitea tarkoitti niitä keinoja, joilla voidaan edistää alueellista tasa-arvoa, koulutusmahdollisuuksien luomista kaikille lapsille ja nuorille. Komitea halusi kotitaustasta riippumattomien oppimisedellytysten turvaamista kaikille oppilaille. Viihtyisällä ja turvallisella koululla komitea tarkoitti sellaista ympäristöä, joka on kaikkien koulussa työskentelevien kannalta mahdollisimman suotuisa psyykkisesti, fyysisesti ja sosiaalisesti.¹⁰

Komitea katsoi mietinnössään, ettei ollut perusteltua jakaa oppilashuoltoa fyysiseen ja psyykkiseen oppilashuoltoon, vaan se pyrki käsittelemään oppilashuoltoa kokonaisvaltaisena toimintona ja näkemään sen mahdollisimman yhtenäisenä oppilashuollon palvelujärjestelmänä.¹¹ Komitean määrittelemät tavoitteet ja sisällöt ovat monelta osin edelleen ajankohtaisia ja tämän päivän tarpeisiinkin soveltuvia. Komitean mukaan valtakunnallisia opetussuunnitelman perusteita säädettäessä sekä koulujen ja oppilaitosten opetussuunnitelmia laadittaessa sekä paikallisissa opetusjärjestelyissä tulee pitää lähtökohtana oppilaiden kaikinpuolisen hyvinvoinnin tavoitteita.

⁸ Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I 1970

⁹ Jauhiainen, A. 1993

¹⁰ Oppilashuoltokomitean mietintö 1973:151

¹¹ Oppilashuoltokomitean mietintö 1973:151

Oppilashuolto on sen varhaismuodoista lähtien ollut koulun ja muun yhteiskunnan välimaastossa olevaa toimintaa. Esimerkiksi kouluterveydenhuolto ja pitkään psykososiaaliseen oppilashuoltoon osallistunut kasvatusneuvola ovat organisoineet kouluille erilaisia oppilashuollon toimintatapoja. Oppilashuoltoa voidaan pitää siten eräänlaisena risteyskohtana, jossa eri toimintasektorit kohtaavat toisensa: opetustoimi, sosiaalitoimi ja terveystoimi. Tässä risteyskohdassa kiteytyvät keskeiset oppilashuollon toiminnan tavoitteet ja sisällöt.¹²

Oppilashuollon määrittelyssä voidaan lähteä myös lainsäädännössä olevan toimintavelvoitteen kautta. Perusopetuslain 29 §:n, lukiolain 21 §:n ja ammatillisen koulutuksesta annetun lain 28 §:n nojalla opiskelijalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Tämä uusi opiskelijan subjektiivinen oikeus velvoittaa koulutuksen järjestäjää huolehtimaan psyykkisen ja fyysisen ympäristön turvallisuudesta sekä ennalta ehkäisemään oppilaiden turvallisuutta uhkaavat tekijät ja olosuhteet.

Lastensuojelulain 7 §:n (muutos 139/1990) mukaan kunnan tulee järjestää kunnan koululaitoksen piirissä oleville oppilaille riittävä tuki ja ohjaus sekä muut tarpeelliset toimet koulunkäyntiin ja oppilaiden kehitykseen liittyvien sosiaalisten ja psyykkisten vaikeuksien poistamiseksi sekä koulun ja kotien välisen yhteistyön kehittämiseksi. Tehtävää varten kunnissa voi olla koulupsykologien ja koulukuraattoreiden virkoja. Lastensuojeluasetuksen 2a §:n (muutos 546/1990) mukaan koulupsykologin ja koulukuraattorin työ on pyrittävä järjestämään paikallisiin olosuhteisiin soveltuvalla tavalla oppilasmäärään ja saatavilla oleviin palveluihin suhteutettuna. Heidän työskentelynsä tulee tapahtua pääosin koulussa.

Perinteisiä oppilashuollon osa-alueita ovat kouluterveydenhuolto, kouluruokailu, oppilaskuljetukset, oppilasmajoitus ja opintososiaaliset edut. Läheisesti oppilashuoltoon, tukipalveluihin liittyvät myös tukiopeus, oppilaanohjaus ja erityisopetus. Laissa ammatillisesta koulutuksesta opiskelijahuolto ja erityisopetus ovat toisiinsa läheisesti liittyviä toimia.

Opetushallituksen (2002) antamien perusopetuksen 1-2 vuosiluokkien opetussuunnitelman perusteiden mukaan oppilashuoltoon kuuluu oppilaiden fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista huolehtiminen. Oppilashuollolla edistetään oppilaiden tasapainoista kasvua ja kehitystä sekä varmistetaan kaikille tasavertainen oppimisen mahdollisuus. Tavoitteena on luoda turvallinen ja terve oppimis- ja työympäristö sekä suojata mielenterveyttä. Oppilashuollon avulla pyritään tunnistamaan oppimisvaikeuksia ja muita ongelmia riittävän ajoissa ja puuttumaan niihin. Koulun opetussuunnitelmaan kootaan päätökset, joita kunnan toimielimet ovat toimivaltansa rajoissa päättäneet.

Tämä työryhmä tarkoittaa oppilashuollolla seuraavaa: Oppilashuolto on oppilaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä, ylläpitämistä ja niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Oppilashuolto on myös oppimisvaikeuksia sekä terveydellisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia ehkäisevää ja korjaavaa toimintaa. Hyvä oppilashuoltotyön toteutuminen edellyttää moniammatillista yhteistyötä.

Oppilashuoltoa toteuttavat kouluissa rehtorit, opettajat, kouluterveydenhuollon työntekijät, psykologit, koulun sosiaalityöntekijät sekä oppilaan oppimista, hyvinvointia ja kuntoutusta edistävät erityistyöntekijät.

---

¹² Jauhiainen, A. 1993

3. OPPILASHUOLLON HISTORIALLISTA LÄHTÖKOHTIA

Oppilashuollon juuret ulottuvat oppivelvollisuutta edeltävään kansakouluun. Oppilashuollon historia kietoutuu monin säikein suomalaisen hyvinvointivaltion koulutus-, sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmän muotoutumiseen.

Oppilashuoltokäsitettä käytettiin aikaisemmin ensisijaisesti tarkoittamaan koulukuljetuksia, koulutarvikkeita, kouluateriaa, kouluterveydenhuoltoa, majoitusta ja lomavirkistystä. Myöhemmin käsite on vakiintunut tarkoittamaan ennen kaikkea fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista oppilashuoltoa. Oppilashuoltotoiminta sai alkunsa yrityksistä parantaa opiskeluun liittyviä fyysisiä ja materiaalisia puitteita. Koulunkäynnin laajetessa koskettamaan yhä suurempaa osaa lapsiväestöstä, tarvittiin monenlaisia tukimuotoja, jotka mahdollistivat myös köyhän kansanosan lasten osallistumisen koulunkäyntiin.

Varsinaisen oppilashuollollisen toiminnan kehityksessä voidaan erottaa sen eri toimintamuotojen synnyn ja laajenemisen sekä peruskoulutusjärjestelmässä tapahtuneiden muutosten perusteella kolme jaksoa: 1. Näлкä- ja tautipolitiikan kausi, 2. Oppilashuollon rakentamisen kausi ja 3. psykososiaalisen oppilashuollon kausi.¹³

Näлкä- ja tautipolitiikan kausi - aika ennen oppivelvollisuutta

Tämän oppilashuollon ensimmäisen kauden (1865-1920) loppupuolella koulunkäynti yleistyi voimakkaasti. Kun yhä suurempi osa ikäluokasta tuli valtiollisen opetuksen piiriin, astuivat puutteet, köyhyys, näлкä ja taudit luokkahuoneisiin. Oppivelvollisuutta edeltävän ajan (1921) oppilashuoltoa luonnehti pyrkimys rakentaa koulunkäynnin fyysisiä ja materiaalisia edellytyksiä tukevia avustus- ja tukitoimintoja. Ensimmäiset oppilasasuntolat, koulukeittolat ja kesäsiirtolat olivat puhdasta sosiaalihuoltoa. Oppilashuoltomuotoina kehittyivät myös koulupuutarhatoiminta sekä varattomien oppilaiden vaateavustaminen ja apurahajärjestelmät.¹⁴

Myös kouluterveydenhuolto oli ratkaisuyritys konkreettisiin terveydellisiin ja sosiaalisiin ongelmiin. Yksi tavoite oli ehkäistä tartuntatautien leviäminen lapsiin ja muuhun väestöön koulujen välityksellä. Kouluterveydenhuolto sai alkunsa koululääkäratoiminnasta ja aluksi se suunniteltiin oppikouluja silmällä pitäen mutta koulunkäynnin yleistyessä suunnitelmien painopiste siirtyi kansakouluun. Vuonna 1904 Helsinkiin perustettiin ensimmäinen kunnallinen koululääkärin virka. Sen jälkeen toiminta levisi muihin kaupunkeihin ja muutamiin maalaiskuntiin. Vuonna 1907 avattiin Helsinkiin ensimmäinen kansakoululaisille tarkoitettu ilmainen hammasklinikka, josta toiminta sitten hitaasti siirtyi muuallekin maahan .

Rakentamiskausi oppivelvollisuuskoulussa

Oppilashuollon toisen kauden (1921-1960) aikana oppivelvollisuuteen perustuva kansakoulu muuttui koko ikäluokan kouluksi. Tälle kaudelle sijoittuu kaikkien modernien psykososiaalisten asiantuntijajärjestelmien synty.

Oppivelvollisuuden voimaantumisen jälkeen oppilasasuntolatoiminta tuli kunnalliseksi ja sille saatiin valtionapua. Vuonna 1943 säädettiin kansakoululain muutos, joka velvoitti kaikki kunnat

¹³ Jauhiainen, A. 1993. Jauhiainen, A. 2001

¹⁴ Jauhiainen, A. 2001. Halila, A. 1949-50

vuoteen 1948 mennessä järjestämään kansakoululaisille maksuttomat kouluateriat.¹⁵ Peruskoulun tultua voimaan ilmainen kouluateria on koskenut kaikkia oppilaita.

Heti itsenäistymisen jälkeen Mannerheimin Lastensuojeluliitto aloitti kouluterveydenhoitajien kouluttamisen ja vastasi kouluterveydenhuollon valtakunnallisesta johdosta ja organisaatiosta. Kolmekymmentäluvulla oli jo yli puolella maan kunnista järjestetty kouluterveydenhuolto.¹⁶ Laki kansakoulujen lääkäritoimesta säädettiin vuonna 1952. 1940-luvulla koululääkärien tehtävät sisällytettiin kunnallislääkäreiden velvollisuuksiin ja kouluterveydenhoitajatoiminta osaksi terveysisarten työtä. Kun kauden alussa koululääkäri-, terveydenhoitaja- ja hammaslääkäritoiminta tavoittivat alle puolet maan kunnista, olivat ne 1960-luvulle tultaessa levittäytyneet yli 80 prosenttiin kunnista.

Koulupsykologinen ja koulun sosiaalityö eli kuraattoritoiminta saivat alkunsa kaupungeista. 1910- ja 1920-luvuilla aloitettiin älykkyysmittaukset erityisopetukseen siirtoja varten. Myös kasvatustieteiden tutkimuksen alku ajoittui oppilashuollon rakentamiskaudelle. Vuonna 1925 Helsinkiin perustettiin Vaikeiden lasten tutkimus- ja neuvonta-asema. Uusia kasvatustieteiden tutkimuskeskuksia perustettiin runsaasti 1950-luvun alkupuolella, jolloin niille alettiin myöntää valtion tukea. Tällä kaudella kasvatustieteiden tutkiminta suuntautui vankasti koululaitokseen. 1950-luvulla alkaneen kuraattoritoiminnan tavoitteena oli apukouluoppilaiden integroiminen yhteiskuntaan. Samaa aikaa laajentui ammatinvalinnanohjaustoiminta Helsingistä muihin kaupunkeihin tavoitteena saada kaikki peruskoulutuksensa päättäneet valtiollisen työvoimaohjauksen piiriin.

Uudet asiantuntijajärjestelmät sijoituivat tässä vaiheessa samoin kuin kouluterveydenhuolto 30 vuotta aiemmin pääasiassa kaupunkeihin, joista ne vain hitaasti levittäytyivät maaseudulle. Fyysisen oppilashuollon saavutettua kattavuutensa painopiste siirtyi mielenterveyden, oppimiskyvyn ja koulun työrauhaa koskeviin kysymyksiin.

Psykososiaalisen oppilashuollon kausi peruskoulussa

Tämän kauden, 1960-luvun jälkeen, merkittävin kehityspiirre on ollut psykologien ja kuraattorien tulo kouluorganisaation sisälle sekä opinto-ohjaajien ammattikunnan synty peruskoulu-uudistuksen yhteydessä¹⁷

Peruskoulu-uudistus pidensi oppivelvollisuuskoulun yhdeksään vuoteen. Terveystieteiden tutkimuskeskus laajeni jo 1960-luvulla oppikouluun. 1970-luvun alussa kouluterveydenhuolto sulautui osaksi keskitettyä julkista terveydenhuoltojärjestelmää. Kouluterveydenhuolto laajeni kaikkiin keskiasteen oppilaitoksiin ja siinä alettiin painottaa yhä enemmän mielenterveyttä.

Kasvatustieteiden tutkimuskeskuksen toiminta lakisäätettiin 1970-luvun alussa. Se on koko historiansa aikana ollut keskeinen psykologien tutkimuskeskus ja harjoittava instituutio. Kahdeksankymmentäluvulle saakka kasvatustieteiden tutkimuskeskuksen asiakkaista yli puolet oli kouluikäisiä. Viime aikoina kasvatustieteiden tutkimuskeskukset ovat keskittyneet yhä enemmän perhekeskeisiin työmuotoihin, jolloin yhteistyö koulun kanssa on muuttunut konsultaatioluonteiseksi.

Oppivelvollisuuskoulun psykologi- ja kuraattoritoiminta käynnistyivät 1960-luvun puolivälissä. Koulupsykologitoiminnan kokeilu oli aloitettu jo aiemmin muutamassa yksityisessä oppikoulussa.

¹⁵ Halila, A. 1949-1950

¹⁶ Halila, A. 1949-1950

¹⁷ Jauhainen, A. 2001.

Oppilashuoltokomitea kokosi 1970-luvun alussa siihenastiset suunnitelmat ja kokemukset ohjelmaksi. Niihin kuului mm. koulupsykologi- ja kuraattoritoiminnan lakisääteistäminen. Opinto-ohjaajan ammattikunta rakennettiin ammatinvalinnan yhdysopettajan toimenkuvan pohjalle.¹⁸

1970-luvulla koulupsykologi- ja koulukuraattoritoiminta alkoivat hiljalleen yleistyä. Ne ovat olleet vahvasti kaupunkikoulujen erityispalveluita. Epätasainen jakaantuminen näkyy myös toimintojen keskittymisenä eteläiseen osaan maata. Toimintamuodot sisällytettiin uudistettuun lastensuojelulainsäädäntöön 1990-luvun alussa. Kouluikäisten mielenterveys- ja sosiaalityö haluttiin kytkeä osaksi ennaltaehkäisevää työtä. Lainsäädäntöön kirjattiin koulupsykologin ja koulukuraattorin nimikkeet mutta ei velvoitetta kunnille perustaa näitä virkoja. Kun seitsemänkymmentäluvun alussa koulupsykologeja ja -kuraattoreita oli koko maassa yhteensä vain alun toistakymmentä, oli yhdeksänkymmentäluvulle tultaessa maamme kunnissa runsaat sata koulupsykologin ja yli kaksisataa koulukuraattori virkaa. Kun näiden lisäksi psykososiaalisen oppilashuollon palvelujen antamiseen osallistui osa-aikaisesti myös muiden hallintokuntien psykologeja ja sosiaalityöntekijöitä, oli maassa yhteensä noin 450 virkaa, joihin sisältyi osallistuminen psykososiaaliseen oppilashuoltoon.¹⁹

Alkuvaiheessa koulupsykologien ja koulukuraattorien työ painottui yksilökohtaiseen, diagnosoivaan ja niin sanottuun korjaavaan työhön. 1960- ja 1970 lukujen vaihteessa tavoitteissa alettiin korostaa ennaltaehkäiseviä ja konstruktivisia työmuotoja. Koulupsykologien työ on painottunut etupäässä luokkien 1-6 työskentelyyn ja koulukuraattorien työ luokkien 7-9 työskentelyyn.

Psykososiaalisen oppilashuollon kaudella erityyppiset moniasiantuntijajärjestelmät yleistyivät voimakkaasti sosiaali- ja terveystyössä. 1970-luvulla asiantuntijaryhmytyöskentely tuli myös kouluun oppilashuoltotyöryhmien muodossa.

4. OPPILASHUOLTOA JA TUKIPALVELUITA OHJAAVIA SÄÄDÖKSIÄ

Perustuslain 16 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Saman pykälän 2 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla säädetään, jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykyjensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä.

Oppilashuollosta ja tukipalveluista sekä oppilashuoltoon läheisesti liittyvistä palveluista säädetään eri laeissa kuten koulutusta koskevissa laeissa (628/1998), (629/1998), (630/1998), kansanterveyslaissa (66/1972) sekä lastensuojelulaissa (683/1983). Säädösten perusteella palvelujen järjestäminen kuuluu eri hallinnonalojen alaisuuteen, mikä aiheuttaa käytännön työssä hajanaisuutta ja ongelmia. Perusopetusta, lukio-opetusta ja ammatillista koulutusta koskeva lainsäädäntö perustuu keskeisesti oppilaan oikeuksiin ja velvollisuuksiin sekä koulutuksen ja opetuksen järjestäjän velvollisuuksiin järjestää opetus.

¹⁸ Jauhiainen, A. 2001

¹⁹ Jauhiainen, A. 2001

4.1 Esiopetus ja perusopetus

Perusopetuslain 30 §:n mukaan oppilaalla on oikeus saada opetusta. Säännös turvaa oppilaalle opetussuunnitelman mukaisen opetuksen ja oppilaanohjauksen kaikkina koulun työpäivinä. Perusopetuslain 3 §:n 2 momentin mukaan opetus järjestetään oppilaan ikäkauden ja edellytysten mukaisesti. Opetuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa. Lisäksi laissa säädetään muun muassa oppilaan oikeudesta tukiopetukseen, erityisopetukseen sekä muista erityisistä opetusjärjestelyistä ja tukitoimenpiteistä.

Perusopetuksessa oppilashuoltoon liittyvistä oikeuksista säädetään perusopetuslain 31 §:n 1 momentissa seuraavasti: vammaisella ja muulla erityistä tukea tarvitsevalla oppilaalla on lisäksi oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- avustajapalvelut, muut opetus- ja oppilashuoltopalvelut, erityiset apuvälineet sekä perusopetuslain 39 §:n nojalla järjestettävät palvelut. Hallituksen yksityiskohtaisissa perusteluissa perusopetuslain 39 §:n nojalla asianomainen ministeriö voi päättää, että opetuksen järjestäjän tulee huolehtia perusopetuslain 17 §:n 2 momentissa tarkoitetun erityisopetuksen yhteydessä annettavasta kuntoutuksesta sekä mainittuun opetukseen liittyvistä kehittämis-, ohjaus- ja tukitehtävistä. Perusopetuslain 39 § mahdollistaa myös sen, että määrätyn oppilaitoksen pääasiallisena tehtävänä on toimia muille opetuksen järjestäjille pykälässä tarkoitettuja palveluja tuottavana resurssikeskuksena. Resurssikeskuksella voi olla toimintaa myös muussa kuin keskuksen varsinaisessa sijaintikunnassa ja keskus voi toimia yhteistyössä eri vammaisjärjestöjen kanssa. Valtion oppilaitokset, joilla on perusopetuslain 17 §:n perusteella määrättyjä erityistehtäviä, toteuttavat edellä mainitun lain mukaisia tehtäviä.

Oikeudesta erityisopetukseen säädetään perusopetuslain 17 §:ssä. Oppilaalla, jolla on lieviä oppimis- tai sopeutumisvaikeuksia, on oikeus saada erityisopetusta muun opetuksen ohessa. Perusopetuslain 17 §:n 2 momentin mukaan, jos oppilaalle ei vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästyminen tai tunne-elämän häiriön taikka muun niihin verrattavan syyn vuoksi voida antaa opetusta muuten, tulee oppilas ottaa tai siirtää erityisopetukseen. Erityisopetus järjestetään mahdollisuuksien mukaan muun opetuksen yhteydessä taikka muutoin erityisluokalla tai muussa soveltuvassa paikassa.

Perusopetuslain 17 §:n 2 momentin mukaan erityisopetukseen otetulle tai siirretylle oppilaalle tulee laatia henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma. Näiden oppilaiden opetuksen sisältö voi poiketa laissa säädetystä siten kuin valtioneuvoston asetuksessa valtakunnallisissa perusopetuksen tavoitteissa ja tuntijaossa säädetään ja Opetushallituksen antamissa opetussuunnitelman perusteissa määrätään.

Perusopetuslain 31 §:ssä säädetään oppilaan oikeudesta maksuttomaan opetukseen. Pykälässä säädetään perusopetuksen, esiopetuksen, lisäopetuksen ja perusopetukseen valmistavan opetuksen maksuttomuudesta sekä siitä, mitkä opetukseen liittyvät edut ja palvelut kuuluvat maksuttomuuden piiriin. Perusopetuslain 29 §:ssä säädetään oikeudesta turvalliseen opiskeluympäristöön. Oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön sisältää velvoitteen opetuksen järjestäjille huolehtia turvallisesta opiskeluympäristöstä. Säännös edellyttää toisaalta, että opetukseen tarkoitetut tilat ja välineet ovat turvallisia ja toisaalta se velvoittaa koulutuksen järjestäjää huolehtimaan esimerkiksi siitä, etteivät oppilaat joudu väkivallan tai kiusaamisen kohteiksi koulussa tai muussa koulun toiminnassa. Pykälä koskee kaikkea lain mukaista opetusta. Koska perusopetukseen ei sovelleta esimerkiksi työturvallisuutta koskevia säännöksiä muutoin kuin opettajien osalta, on perusopetuslain 29 §:llä erityisen suuri merkitys oppilaiden työturvallisuuden säätelyn kannalta. Säännös asettaa opetuksen järjestäjälle kokonaisvastuun oppilaan turvallisuudesta.

Perusopetuslain 34 §:n 2 momentin mukaan kouluterveydenhuollosta sekä oppilaiden sosiaalisten ja psyykkisten vaikeuksien poistamiseksi tarvittavista palveluista säädetään erikseen.

Perusopetuslain 37 §:n 2 momentissa todetaan, että opetuksen järjestäjällä tulee olla opetuksen järjestämismuoto huomioon ottaen riittävä määrä opettajan virkoja tai työsopimussuhteisia opettajia. Lisäksi opetuksen järjestäjällä voi olla tuntiopettajia, koulunkäyntiavustajia ja muuta henkilöstöä.

4.2 Lukio

Lukiolain 29 §:n 2 momentissa säädetään, että vammaisella tai muusta syystä erityistä tukea tarvitsevilla opiskelijalla on oikeus opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin, muihin opetus- ja oppilashuoltopalveluihin sekä erityisiin apuvälineisiin siten kuin siitä erikseen säädetään.

Lukiolain 22 §:ssä säädetään opiskelijoiden oikeudesta saada opetussuunnitelman mukaista opetusta sekä opinto-ohjausta, 21 §:ssä oikeudesta turvalliseen opiskeluympäristöön, 27 §:ssä opiskelijoiden kuulemisesta ja 28 §:ssä opintososiaalisista eduista kuten oikeudesta maksuttomaan opetukseen, ateriaan, asuntolamajoitukseen sekä 29 §:ssä opiskelijan koulumatkoista aiheutuviin kustannuksiin myönnettävästä tuesta ja opintotuesta, joista säädetään erikseen opintotukilaissa (65/1994). Lukiolain 7 §:ssä säädetään, että opiskelijalle tulee antaa myös opinto-ohjausta.

Lukiolain 30 §:n 2 momentissa säädetään, että koulutuksen järjestäjällä tulee olla koulutuksen järjestämismuoto huomioon ottaen riittävä määrä opettajan virkoja tai työsopimussuhteisia opettajia. Lisäksi koulutuksen järjestäjällä voi olla tuntiopettajia ja muuta henkilöstöä. Lukiolaissa ei ole mainintaa opiskelijaterveydenhuollosta eikä sosiaalisten ja psyykkisten vaikeuksien ehkäisystä eikä hoitamisesta.

Lukiolain 31 §:n mukaan jokaisella oppilaitoksella, joka järjestää lukiolaissa tarkoitettua toimintaa, on opiskelijoiden muodostama oppilaskunta. Oppilaskunnan tehtävänä on edistää opiskelijoiden yhteistoimintaa ja koulutyötä. Oppilaskunta käyttää opiskelijoiden puhevaltaa lukiolain 27 §:ssä säädetyissä asioissa.

4.3 Ammatillinen koulutus

Ammatillista koulutusta koskevan lain 20 §:n mukaan vammaisuuden, sairauden, kehityksessään viivästyminen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi erityisiä opetus- tai oppilashuoltopalveluja tarvitsevien opiskelijoiden opetus annetaan erityisopetuksena. Opiskelijalle tulee laatia henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma. Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 38 §:ssä säädetään, että erityisopetusta saavalla opiskelijalla on oikeus opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin, muihin oppilashuoltopalveluihin sekä erityisiin apuvälineisiin. Vammaiselle opiskelijalle järjestettävistä muista palveluista ja tukitoimista säädetään erikseen.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 40 §:n 2 momentin mukaan koulutuksen järjestäjällä tulee olla koulutuksen järjestämistapa huomioon ottaen riittävä määrä opettajan virkoja tai työsopimussuhteisia opettajia. Lisäksi koulutuksen järjestäjällä voi olla tuntiopettajia ja muuta henkilöstöä.

Ammatillisista koulutuksesta annetun lain 28 §:ssä säädetään opiskelijan oikeudesta turvalliseen opiskeluympäristöön ja 29 §:ssä oikeudesta saada opetussuunnitelman mukaista opetusta ja opinto-ohjausta. Opiskelijoiden opintososiaalisista eduista säädetään 37 §:ssä. Pykälässä säädetään opiskelijan oikeudesta maksuttomaan ateriaan ja majoitukseen. Matkoista aiheutuviin kustannuksiin myönnettävistä tuista ja eräistä muista eduista säädetään opintotukilaissa (65/1994). Lain 41 §:ssä säädetään oppilaskunnasta vastaavasti kuin lukiolaissa.

4.4 Kansanterveyslaki ja lastensuojelulaki

Kouluterveydenhuollosta sekä oppilaiden sosiaalisten ja psyykkisten vaikeuksien poistamiseksi tarvittavista palveluista säädetään koulutusta koskevan lainsäädännön mukaan erikseen. Näitä koskevat säädökset sisältyvät kansanterveys- ja lastensuojelulainsäädäntöön.

Kansanterveyslain (66/1972) 14 §:n (muutos 746/1992) 5 kohdan mukaan kansanterveystyöhön kuuluvina tehtävinä kunnan tulee ylläpitää kouluterveydenhuoltoa, johon luetaan kunnassa sijaitsevien perusopetusta sekä lukiokoulutusta antavien koulujen ja oppilaitosten terveydellisten olojen valvonta sekä niiden oppilaiden ja opiskelijoiden terveydenhoitoa sekä terveydentilan toteamista varten tarpeellinen erikoistutkimus, niin kuin viimeksi mainitusta asetuksella tarkemmin säädetään. Saman pykälän 6 kohdan mukaan kunnan velvollisuutena on ylläpitää kunnan alueella sijaitsevien asetuksessa säädettävää muuta kuin edellä tarkoitettua koulutusta järjestävien oppilaitosten opiskelijoille näiden kotipaikasta riippumatta opiskelijaterveydenhuoltoa, johon luetaan oppilaitosten terveydellisten olojen valvonta, opiskelijan terveydenhoito ja sairaanhoito sekä hammashuolto; yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opiskelijoiden terveydenhoito ja sairaanhoito sekä hammashuolto voidaan kuitenkin kunnan suostumuksella järjestää muutoin sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön hyväksymällä tavalla.

Kansanterveysasetuksen (802/1992) 2 §:n mukaan kunnan tulee oppilaan terveydentilan toteamista varten järjestää seuraavat tarpeelliset erikoistutkimukset: 1) asianomaisen alan erikoislääkärin tekemä näön tai kuulon tutkimus ja hänen määräämänsä laboratorio-, röntgen ja muut vastaavat tutkimukset; 2) psykiatrin tekemä tutkimus mielenterveyden selvittämiseksi ja 3) psykologin tekemä tutkimus.

Lastensuojelulain (683/1983) (lainmuutos 139/1990) 7 §:n 1 momentin mukaan kunnan on sosiaali- ja terveydenhuoltoa, koulutointa sekä muita lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja kehittäessään pidettävä huolta siitä, että näiden palvelujen avulla tuetaan huoltajia lasten kasvatuksessa ja kyetään saamaan selville lasten, nuorten ja lapsiperheiden erityisen tuen tarve. Palveluja kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin.

Edellisen lain 2 momentin mukaan kunnan tulee järjestää kunnan koululaitoksen piirissä oleville oppilaille riittävä tuki ja ohjaus sekä muut tarpeelliset toimet koulunkäyntiin ja oppilaiden kehitykseen liittyvien sosiaalisten ja psyykkisten vaikeuksien poistamiseksi sekä koulun ja kotien välisen yhteistyön kehittämiseksi. Tätä tehtävää varten kunnassa voi olla koulupsykologin ja koulukuraattorin virkoja siten kuin asetuksella tarkemmin säädetään.

Lastensuojeluasetuksen (1010/1983) 2 a §:n (muutos 546/1990) mukaan, lastensuojelulain 7 §:ssä tarkoitettujen koulupsykologien ja koulukuraattorien työ on pyrittävä järjestämään paikallisiin olosuhteisiin soveltuvalla tavalla oppilasmäärään ja saatavilla oleviin palveluihin suhteutettuna.

Koulupsykologien ja koulukuraattorien toiminnan tulee tapahtua pääosin koulussa. Koulupsykologin ja koulukuraattorin tulee osallistua alansa asiantuntijoina kouluyhteisön toiminnan sekä opetus- ja kasvatustyön suunnitteluun ja kehittämiseen. Koulupsykologin ja koulukuraattorin tulee toimia yhteistyössä oppilaan, hänen vanhempiansa, häntä hoitavien ja kasvattavien henkilöiden, kouluyhteisön sekä koulutoimen, sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten ja muiden viranomaisten kanssa.

Kouluterveydenhuollosta säädetään siis kansanterveyslaissa (66/172) sekä opiskeluun ja oppilaiden kehitykseen liittyvien vaikeuksien poistamiseksi tarvittavista esimerkiksi koulupsykologin ja koulukuraattorinpalveluista lastensuojelulaissa (683/1983). Opetuksen järjestäjät päättävät erityisten oppilashuoltoryhmien ja muiden tarvittavien opetustoimen sekä sosiaali- ja terveyshuollon asiantuntijoista koostuvien yhteistyöryhmien muodostamisesta.

Lainsäädännössä on asetettu kunnille velvoitteita palveluiden järjestämiseksi. Resurssien osoittamisesta edellä mainittuihin toimintoihin ja lakisääteisten velvoitteiden toteuttamisesta vastaa kunta.

4.5 Oppilaiden henkilötietojen käsittelyn sääntely

Perusopetuslain 40 §:ssä, lukiolain 32 §:ssä ja laissa ammatillisesta koulutuksesta 42 §:ssä on salassapitosäännökset. Niiden mukaan opetuksen ja koulutuksen järjestämisestä vastaavien toimielinten jäsenet, oppilaitoksen henkilöstö ja opetusharjoittelua suorittavat eivät saa ilmaista luvattomasti sivullisille, mitä he ovat koulutukseen liittyviä tehtäviä hoitaessaan saaneet tietää oppilaiden/opiskelijoiden tai näissä laeissa tarkoitetun henkilöstön taikka heidän perheenjäsentensä henkilökohtaisista oloista ja taloudellisesta asemasta. Edellä mainituissa laeissa tarkoitetut henkilöt sekä kouluterveydenhuollosta ja muusta oppilashuollosta vastaavat henkilöt saavat kuitenkin salassapitovelvollisuuden estämättä antaa toisilleen sekä koulutuksesta vastaaville viranomaisille opetuksen asianmukaisen järjestämisen edellyttämät välttämättömät tiedot. Perusopetuslaissa, lukiolaissa ja laissa ammatillisesta koulutuksesta olevat salassapitoa koskevat pykälät tarkoittavat salassapitoa yleisesti, eikä vain erillisiin asiakirjoihin sisältyvien tietojen salassapitoa.

Oikeusministeriön tietosuojavaltuutetun toimisto on pyrkinyt tulkitsemaan ja selkiyttämään olemassa olevaa koulujen oppilashuoltotyöhön liittyvää tietojen käsittelyä, tietosuojaa ja salassapitosäädöksiä. Seuraavassa tietojenkäsittelyä on analysoitu tietosuojavaltuutetun näkemyksen mukaan.

Mitä yksityisyyden suoja perusoikeutena edellyttää

Suomen perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä on turvattu. Momentti sisältää lainsäädäntötoimeksiannon, jonka mukaan henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Henkilötietolaki määrittelee henkilötietojen käsittelyä koskevat yleiset periaatteet. Myös rekisteröidyn oikeudet määrittellään henkilötietolaissa. Henkilötietolaki on tietosuojan yleislaki.

Perustuslakivaliokunnan (PeVL 14/1998 vp) mukaan henkilötietojen suoja koskevan perusoikeussäännöksen kannalta tärkeitä sääntelykohteita ovat rekisteröinnin tavoite, rekisteröitävien henkilötietojen sisältö, niiden sallitut käyttötarkoitukset mukaan luettuna tietojen luovutettavuus ja tietojen säilytysaika henkilörekistereissä sekä rekisteröidyn oikeusturva samoin kuin näiden seikkojen sääntelemisen kattavuus ja yksityiskohtaisuus lain tasolla.

Itsemääräämisoikeus henkilötietojen käsittelyssä merkitsee, että tietojen käsittelytoimien on ensisijaisesti perustuttava rekisteröidyn suostumukseen. Henkilötietolain ja erityislainsäädännön keskeisiä tehtäviä on osoittaa, missä tapauksissa henkilötietojen käsittely (esim. tallettaminen, käyttö ja luovuttaminen) on mahdollista ilman rekisteröidyn myötävaikutusta.

Mihin asiakastietojen käsittely perustuu

Henkilötietolakia sovelletaan henkilötietojen käsittelyyn. Henkilötiedolla tarkoitetaan henkilötietolain 3 §:n 1 kohdan mukaan kaikenlaisia luonnollista henkilöä tai hänen ominaisuuksiaan tai elinolosuhteitaan kuvaavia merkintöjä, jotka voidaan tunnistaa häntä tai hänen perhettään tai hänen kanssaan yhteisessä taloudessa eläviä koskeviksi. Koulukuraattorien ja –psykologien asiakkaistaan tekemät merkinnät ovat henkilötietoja, joiden käsittely perustuu näiden ammattihenkilöiden ja asiakkaan väliseen asialliseen yhteyteen lain 8 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaisesti. Käsittely perustuu myös saman pykälän 1 momentin 4 kohtaan eli rekisterinpitäjälle laissa säädettyihin tai sen nojalla määrättyihin tehtäviin.

Koulukuraattorit ja koulupsykologit keräävät asiakkaistaan varsin monenlaisia henkilötietoja toiminnan luonteesta johtuen. Lain 11 §:n mukaan esimerkiksi henkilön terveydentilaa, sairautta tai vammaisuutta tai häneen kohdistettuja hoitotoimenpiteitä kuvaavat tiedot ovat arkaluonteisia tietoja. Lainkohdassa lueteltu arkaluonteisten tietojen joukko on varsin laaja. Arkaluonteisia tietoja voidaan käsitellä lain 12 §:n mukaan mm., jos käsittely johtuu välittömästi rekisterinpitäjälle laissa säädetystä tehtävästä. Koulukuraattorien ja –psykologien tehtäviä suoritettaessa arkaluonteisten henkilötietojen käsittelyn voidaan katsoa perustuvan lastensuojelulain 7 §:ssä esitettyyn velvoitteeseen luoda oppilaille riittävä tuki ja ohjaus koulunkäyntiin ja oppilaiden kehitykseen liittyvien sosiaalisten ja psyykkisten vaikeuksien poistamiseksi.

Kuka on käsiteltävien asiakastietojen rekisterinpitäjänä

Rekisterinpitäjällä tarkoitetaan lain 3 §:n 4 kohdan mukaan yhtä tai useampaa henkilöä, yhteisöä, laitosta tai säätiota, jonka käyttöä varten henkilörekisteri perustetaan ja jolla on oikeus määrätä henkilörekisterin käytöstä. Koska henkilörekisterin pitäjänä on se, jonka käyttöä varten henkilörekisteri perustetaan, henkilötietolain tarkoittamana rekisterinpitäjänä on hallintosektoreilla pidettävä asianomaista hallintokuntaa. Se kuka rekisterinpitäjänä eri tilanteissa toimii, riippuu siitä, minkälaisesta rekisteristä on kysymys samoin kuin eri hallintokuntia koskevasta erityislainsäädännöstä. Julkishallinnossa on rekisterinpitäjän määrittelyssä otettava huomioon toimintaa koskeva lainsäädäntö kokonaisuudessaan, erityisesti toimivaltaa ja tehtäviä koskevat säännökset.

Henkilötietolain 6 §:n mukaan henkilötietojen käsittelyn tarkoitus tulee määritellä siten, että siitä ilmenee, minkälaisen rekisterinpitäjän tehtävien hoitamiseksi henkilötietoja käsitellään. Henkilörekisterin lain 3 §:n 3 kohdassa oleva määritelmä huomioon ottaen tiettyä tehtävää varten perustettuun henkilörekisteriin kuuluvat kaikki ne tiedot, joita kyseisessä tehtävässä kerätään ja käsitellään, koska näillä tiedoilla on sama käsittelyn tarkoitus ja ne kuuluvat käyttötarkoituksensa vuoksi yhteen.

Koulukuraattori ja koulupsykologi kerää tietoja asiakkaistaan tehtäviensä suorittamiseksi. Lastensuojelulain mukaan koulukuraattorin ja koulupsykologin tulee tarjota tuki ja ohjaus sekä

muut tarpeelliset toimet koulunkäyntiin ja oppilaiden kehitykseen liittyvien sosiaalisten ja psyykkisten vaikeuksien poistamiseksi sekä koulun ja kotien välisen yhteistyön kehittämiseksi. Asetuksen 2 a §:ssä täsmennetään vielä jonkin verran koulukuraattorin ja koulupsykologin työtä. Lain esitöissä korostettiin, että nämä ammattihenkilöt liittyvät kiinteästi koulun toimintaa. Heidän tehtävänä on auttaa oppilaita koulutyön vaikeuksissa. Vaikeimmissa ongelmissa turvaudutaan muiden viranomaisten, kuten lastensuojeluviranomaisten, apuun.

Koulukuraattori ja koulukoulupsykologi on mainittu erikseen ammattihenkilöinä lastensuojelulaissa. Hallinnollisesti nämä ammatinharjoittajat sijoittuvat kunnan valinnasta riippuen koulutoimen tai sosiaalitoimen alaisuuteen, mutta toiminnallisesti kouluun. Sekä koulukuraattoria että koulupsykologia voidaan pitää riippumattomina, koska rekisteri perustetaan heidän tehtävien suorittamiseksi ja heillä on oikeus määrätä henkilörekisterinsä käytöstä. Heitä kumpaakin voidaan näin ollen pitää erillisinä rekisterinpitäjinä. Erillisen rekisterin muodostaminen on tärkeää myös sen vuoksi, että näihin ammattihenkilöihin sovelletaan tilanteesta riippuen eri salassapitosäännöksiä.

Mihin koulukuraattorin ja koulupsykologin asiakastietoja voidaan käyttää

Henkilötietoja saa lain 7 §:n mukaan käyttää tai muutoin käsitellä vain tavalla, joka ei ole yhteensopimaton rekisterin aikaisemmin määritellyn käsittelyn tarkoituksen kanssa. Sekä koulukuraattorin että koulupsykologin rekistereillä on omat käyttötarkoituksensa. Vaikka rekisterinpitäjä on kaikissa kunnan sosiaalitoimen rekistereissä sama, tietoja ei saa kuitenkaan vapaasti siirrellä eri rekisterien välillä ja käyttää muualla. Kutakin tarkoitusta varten kerättyjä tietoja saa käyttää vain siihen tarkoitukseen, johon ne on kerätty. Näiden ammattihenkilöiden hallinnollisesta sijoittamisesta riippumatta koulukuraattorin ja –psykologin rekisterien tulee olla eri henkilörekistereissä siten, että ne muodostavat omat erilliset ja erikseen käytettävät kokonaisuudet. Koulukuraattorin keräämiä asiakastietoja voi tämän vuoksi käyttää vain kuraattorin toiminnassa ja koulupsykologin asiakastietoja koulupsykologitoiminnassa, eikä muilla sosiaalitoimen työntekijöillä saa olla käyttöoikeutta edellä mainittuihin tietoihin elleivät tietojen luovutusedellytykset täyty.

Näiden asiakastietojen siirto ja käyttö muualla edellyttää luovutussäännösten soveltamista. Asiakkaasta koulukuraattori- tai koulupsykologitoiminnassa kerättyjä henkilötietoja ei saa käyttää muuhun tarkoitukseen ilman asiakkaan suostumusta tai lainsäädännöstä johtuvaa perustetta. Esimerkiksi sosiaalihuollossa toiseen käyttötarkoitukseen perustetun asiakasrekisterin tietoja saa luovuttaa vain sosiaalihuollon erityislainsäädännössä olevien säännösten mukaisesti edellyttäen lisäksi, että se on tarpeellista tehtävien hoitamiseksi.

Koulukuraattorin salassapitovelvollisuus

1.1.2001 tuli voimaan laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (sosiaalihuollon asiakaslaki). Lakia sovelletaan sen 2 §:n mukaan sosiaalihuoltoon. Sosiaalihuollolla tarkoitetaan lain 3 §:n 3 kohdassa olevan määritelmän mukaan mm. sosiaalihuoltolain 17 §:ssä mainittuja sosiaalipalveluja ja tukitoimia sekä mainittuihin palveluihin liittyviä toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on edistää ja ylläpitää yksityisen henkilön tai perheen sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä. Sosiaalihuoltoon kuuluvat hallituksen esityksen mukaan mm. lasten ja nuorten huolto ja siinä tarjottavat palvelut. Säännös on pyritty laatimaan kattavaksi siten, että käytännössä se sisältää lähes kaikki sosiaalihuoltoon sisältyvät palvelut ja tukitoimet sekä näihin liittyvät muut

toimenpiteet (sosiaali- ja terveysministeriön opas s. 20). On kuitenkin epäselvää, voidaanko lakia soveltaa koulukuraattoriin ja milloin soveltaminen tulee kysymykseen.

Lain 4 §:n mukaan asiakasta on kohdeltava niin, että hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. Lain tarkoituksena on entistä enemmän toteuttaa asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja ottaa asiakkaan tarpeet, toivomukset ja odotukset huomioon sellaisena, kuin asiakas ne itse ilmaisee. Tavoitteena tulisi olla asiakkaan palveleminen hänen esille tuomiensa lähtökohtien mukaan eikä auttajan tai organisaation sanelemista tarpeista. Lain 10 §:ssä korostetaan alaikäisen asemaa. Myös näiden periaatteiden vastaista on, että koulukuraattorin asiakastiedot sisältyisivät sosiaalitoimen tietojärjestelmään siten, että ne olisivat yleisesti nähtävissä.

Asiakaslain 3 ja 4 luvussa on säännöksiä tietojen salassapidosta, vaitiolovelvollisuudesta, salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta sekä oikeudesta saada salassa pidettäviä tietoja. Lain 17 §:ssä säädetään niistä edellytyksistä, joilla tietoja voidaan luovuttaa ulkopuolisille asiakkaan tai hänen edustajansa suostumuksesta riippumatta. Hallituksen esityksessä todettiin, ettei tuolloin voimassa olleessa lainsäädännössä oltu otettu riittävällä tavalla huomioon eri tilanteita, joissa tietoja joudutaan luovuttamaan mm. sosiaalihuollon tai koulutuksessa ja opetuksessa tarvittavien tukitoimenpiteiden ja erityisopetuksen tarpeen selvittämiseksi. Salassapitovelvollisuus ei estä välttämättömän tiedon antamista asiakirjasta asiakkaan koulutuksen tarpeen selvittämiseksi. Sosiaaliviranomaiset joutuvat käymään keskusteluja kouluviranomaisten kanssa, millä edellytyksillä ja miten lapsen koulunkäynti voitaisiin turvata. Toisaalta lain 20 §:n mukaan kouluviranomaisilla on tietyissä tapauksissa tiedonantovelvoite sosiaaliviranomaisille. Koulukuraattorin asema on kuitenkin epäselvä tässä uudessa järjestelmässä.

Koulupsykologin asema

Potilaan asemasta ja oikeuksista annettu laki (potilaslaki) koskee potilaan asemaa ja oikeuksia terveyden ja sairaanhoidossa, jolla tarkoitetaan lain 2 §:n mukaan yksilön terveydentilan määrittämiseksi tai hänen terveytensä palauttamiseksi tai ylläpitämiseksi tehtäviä toimenpiteitä, joita suorittavat terveydenhuollon ammattihenkilöt tai joita suoritetaan terveydenhuollon toimintayksikössä. Terveydenhuollon ammattihenkilöllä tarkoitetaan terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 2 §:ssä tarkoitettua henkilöä (mm. henkilöä, joka on saanut terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain nojalla ammatinharjoittamisoikeuden). Lain 5 §:n mukaan terveydenhuollon oikeusturvakeskus myöntää hakemuksesta mm. oikeuden harjoittaa psykologin ammattia laillistettuna ammattihenkilönä. Myös esimerkiksi sosiaalihuollon laitoksissa annetut terveydenhuollon ammattihenkilöiden palvelut kuuluvat lain soveltamisalaan. Koulupsykologeihin sovelletaan potilaslakia, kun he antavat terveyden- tai sairaanhoitoa.

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 17 §:ssä on näitä ammattihenkilöitä koskeva salassapitosäännös. Terveydenhuollon ammattihenkilö ei saa sivullisille luvatta ilmaista yksityisen tai perheen salaisuutta, josta hän asemansa tai tehtävänsä perusteella on saanut tiedon.

Lain 16 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön velvollisuudesta pitää salassa potilasasiakirjoihin sisältyvät tiedot on voimassa, mitä potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa säädetään.

Potilaslaki sisältää keskeiset potilaan hoitoon ja kohteluun liittyvät oikeudelliset periaatteet (mm. säännökset itsemääräämisoikeudesta, alaikäisen potilaan asemasta sekä potilasasiakirjoihin sisältyvien tietojen salassapidosta ja luovuttamisesta). Lain 13 §:n mukaan potilasasiakirjoihin sisältyvät tiedot ovat salassa pidettäviä. Tällaisia tietoja saa antaa sivullisille vain potilaan

kirjallisella suostumuksella tai samassa lainkohdassa mainituin edellytyksin. Lailla edistetään luottamuksellisen hoitosuhteen syntymistä moniulotteisessa ja teknistyvässä terveydenhuollossa.

Muita salassapitosäännöksiä

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (julkisuuslaki) 24 §:ssä on säädetty salassa pidettävistä viranomaisen asiakirjoista. Lainkohta soveltuu koulukuraattorin ja koulupsykologin toimintaan. Julkisuuslain säännökset täydentävät erityislain säännöksiä. Yleinen vaitiolovelvollisuutta koskeva säännös on myös henkilötietolain 33 §:ssä. Säännöstä sovelletaan kaikkiin henkilötietojen käsittelyyn liittyviä toimenpiteitä suorittaviin.

Perusopetuslain 40 §:n salassapitosäännöstä sovelletaan opetuksen järjestämisestä vastaavien toimielinten jäseniin sekä koulun henkilöstöön. Koulukuraattorit ja -psykologit eivät kuulu tähän ryhmään. Sen sijaan pykälän momentissa 2 todetaan, että oppilashuollosta vastaavat henkilöt saavat salassapitovelvollisuudesta huolimatta antaa kouluterveydenhuollosta vastaaville sekä opetuksen järjestämisestä vastaaville toimielinten jäsenille ja koulun henkilökunnalle opetuksen asianmukaisen järjestämisen edellyttämät välttämättömät tiedot.

Minkälaisia säännöksiä koulukuraattorien ja koulupsykologien asiakastietojen laitimisesta on olemassa

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 16 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön velvollisuudesta laatia ja säilyttää potilasasiakirjat on voimassa, mitä potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa säädetään. Potilaslain 12 §:n 2 momentin mukaan potilasasiakirjojen laitimisesta sekä niiden säilyttämisestä ja käyttötarkoituksen perusteella määräytyvistä säilytysajoista säädetään tarkemmin sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella. Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut asetuksen potilasasiakirjojen laitimisesta sekä niiden ja muun hoitoon liittyvän materiaalin säilyttämisestä ja asetuksen soveltamiseen liittyvän oppaan (2001:3). Edellä mainitut säännökset soveltuvat koulupsykologin tekemiin kirjauksiin asiakkaistaan.

Sosiaalihuollon asiakaslain 28 §:n mukaan sosiaalihuollon järjestäjän ja toteuttajan on tehtävä asiakirjaan merkintä, kun tietoja hankitaan ulkopuolisilta tai annetaan pykälässä mainituissa tilanteissa. Lain 26 §:n mukaan sosiaali- ja terveysministeriö voi tarvittaessa antaa yleisiä ohjeita asiakastietojen käsittelyyn ja säilyttämiseen liittyvistä menettelyistä. Tällaisia ohjeita ei ole annettu. On epäselvää soveltuvatko nämä säännökset koulukuraattoreihin. Ainakin heihin soveltuu henkilötietolain henkilötietojen käsittelyä koskevat vaatimukset (esim. tarpeellisuus- ja virheettömyysvaatimus ja vaatimus siitä, että henkilötietojen käsittelyn tulee olla asiallisesti perusteltua rekisterinpitäjän toiminnan kannalta).

Miksi salassapitosäädöksiä tulisi muuttaa

Edellä kuvatuista nykyisen lainsäädännön tulkintaongelmista on pääteltävissä, että koulukuraattori- ja -psykologitoimintaa koskeva lainsäädäntö tulee tarkistaa perustuslain ja henkilötietolaista ilmenevien periaatteiden vaatimusten mukaiseksi, koska lainsäädäntö on epäselvä ja tulkinnanvarainen. Tulkintaongelmia lisää se, että lastensuojelulain muutoksen voimaantulon jälkeen on tullut merkittävästi uutta lainsäädäntöä, joka vaikuttaa koulukuraattorien ja

koulupsykologien toimintaan. Asia on erityisen tärkeä sen vuoksi, että tällaisessa toiminnassa käsitellään arkaluonteisia henkilötietoja. Nykytilanne johtaa siihen, että eri kunnissa lainsäädäntöä tulkitaan eri tavoin. Asiakkaiden henkilötietojen käsittely ei saisi olla riippuvainen kunnan valinnoista. Samanlaisessa toiminnassa asiakkaiden tulee olla samanlaisessa asemassa.

Tulevassa lainsäädännössä on tärkeää selkeästi määritellä, kuka toimii koulukuraattorien ja -psykologien rekistereiden rekisterinpitäjänä. Toiminnallisesti nämä ammattihenkilöt toimivat koulussa, eikä mistään ole pääteltävissä, että he olisivat esimerkiksi osa lastensuojelun organisaatiota, vaikka koulukuraattoreita ja –psykologeja koskeva säännös on lastensuojelulaissa. Heidän toimintaansa kuvataan lain esitöissä ennalta ehkäiseväksi toiminnaksi, jolla pyritään välttämään lastensuojelun asiakkuus. Tarkoituksena on ottaen huomioon lain perustelut ollut, että koulukuraattorit ja koulupsykologit toimivat koulun yhteydessä itsenäisinä rekisterinpitäjinä tai kuntakohtaisesti kuraattori- ja psykologitoiminnan rekistereinä. Rekisterinpitäjän selkeä määrittely on tärkeää, koska rekisterinpitäjä vastaa henkilötietojen käsittelystä.

Tällä hetkellä laissa ei ole myöskään riittävän selkeästi määritelty näiden ammattihenkilöiden työtehtäviä, vaikka he voivat kerätä vain laissa määriteltyjen työtehtäviensä hoitamisen kannalta tarpeellisia henkilötietoja asiakkaistaan. Työtehtävien määrittely toimii siis perusteena henkilötietojen keräämiselle.

Tietojen salassapidosta ja oikeudesta salassa pidettävien tietojen luovutukseen tai oikeudesta saada eri tahoilta tällaisia tietoja on säännöksiä hajanaisesti eri laeissa (esim. sosiaalihuollon asiakaslaki ja potilaslaki), joiden soveltuvuus koulukuraattori- ja koulupsykologitoimintaan on kuitenkin tulkinnanvaraista. On pääteltävissä, ettei näitä uusia eri aikoina annettuja lakeja valmisteltaessa ole otettu huomioon koulujen oppilashuoltoon liittyviä toimintoja koordinoitusti. Oppilashuoltotyöhön liittyvästä salassa pidettävien henkilötietojen luovuttamisesta on säännös perusopetuslain 40 §:ssä, joka on aiheuttanut toistuvia tulkintaongelmia.

Terveystieteidenhuollossa potilaasta tulee tehdä potilaskertomuksia, joiden sisältö ja säilyttäminen on säännelty. Lakia sovelletaan koulupsykologeihin, vaikka kysymyksiä on herättänyt se, onko säännöksiä laadittaessa otettu huomioon tällainen toiminta. Muilta osin kirjausten tekemiseen sovelletaan henkilötietolain yleissäännöksiä. Käytännössä ongelmia on aiheuttanut esimerkiksi kysymys, minkälaisia kirjauksia koulujen oppilashuoltotyössä tulisi tehdä (kirjataanko oppilaan tiedot oppilashuoltoryhmän muistiinpanoihin vai tekeekö kirjaukset esimerkiksi se taho, jolle ongelmatilanteen selvittely oppilashuoltoryhmässä on päätetty antaa). Käytäntö vaihtelee kunnittain, mikä ei voi olla tarkoituksenmukaista.

5. KOULUTUKSEN KÄYTÄNNÖN JÄRJESTÄMISTAVAN VAIKUTUS OPPILAIDEN HYVINVOINTIIN

Opetus tulee järjestää siten, että oppilaalla on mahdollisuus osallistua opetukseen koulun jokaisena työpäivänä ja saada opetussuunnitelman mukaista opetusta. Opetus tulee järjestää niin, että opetuksen tavoitteet voidaan saavuttaa. Tämä edellyttää, että koulutuksen järjestäjä huolehtii muun muassa ryhmäkokojen tarkoituksenmukaisuudesta ja siitä, että tuki- ja erityisopetusta tarvitsevat oppilaat saavat nämä palvelut.

Suomessa on moniin muihin Euroopan maihin verrattuna vahva kunnallinen itsehallinto. Kunnat vastaavat pääasiassa hyvinvointipalvelujen toimivuudesta ja laatutasosta. Koulutuksen osalta

kuntien lisäksi laissa erikseen tarkoitettut muut koulutuksen järjestäjät vastaavat heille annetun luvan perusteella koulutuksesta.

Kuntien taloudelliset voimavarat vaihtelevat huomattavasti. Tämä on vaikuttanut myös koulutustehtävän hoitamiseen ja johtanut eräissä tapauksissa eriarvoisuuteen laissa oppilaille kuuluvien oikeuksien toteutumisessa eri kunnissa. Tähän ovat vaikuttaneet myös kuntien säästötoimenpiteet.

Valtionosuuksien leikkaukset ja kuntien taloudellinen kehitys kavensivat erityisesti viime vuosikymmenellä kuntien liikkumavaraa palvelujen järjestämisessä. Taloudellisten voimavarojen ja väestömäärän vähentyminen näkyi muun muassa koulujen lakkauttamisina, opettajien lomautuksina, sijaisten palkkaamisen karsimisena, opetusryhmien koon kasvattamisena, oppituntien määrän vähentymisenä, luokkamutoisen erityisopetuksen vähentymisenä sekä tukiopetuksen ja kerhotoiminnan vähentämisenä.

Tilastokeskuksen ja Opetushallituksen 1990-lukua koskevista tilastoista voidaan osoittaa, että 1990-luvulla koulumenoista leikattiin määrä, joka vastaa laskennallisesti vuositasolla 6000 opettajan työpanoksen muutosta. Koulun kerhotoiminnan piirissä oli 1990-luvun alussa 200 000 lasta, mutta vuosikymmenen lopussa vain puolet tästä. Kouluja lakkautettiin vuosina 1995 -1999 yli 500. Myös koulujen keskimääräinen koko kasvoi.²⁰

Koulupäivä muodostaa lapsen ajankäytön päivittäisen perustan. Siksi koulun ja opetuksen käytännön järjestelyillä on oppilaan hyvinvointia tukevana ensisijainen merkitys. Resursseilla ja tukitoimilla sekä koulun ilmapiirillä on merkittävä vaikutus lasten ja nuorten elämänlaatuun. 1990-luvun säästötoimenpiteet sekä sosiaali- ja terveydenhuollossa että opetustoimessa vaikuttivat eniten heikoimmassa asemassa oleviin perheisiin. Säästöjen kerrannaisvaikutukset ovat vielä näkyvissä ja niiden korjaaminen vaatii voimavaroja, toimenpiteitä ja jatkuvaa seuranta.

Koulutusta koskevissa laeissa opetusryhmien koosta säädetään vain peruskoulun erityisopetuksen ryhmien osalta. Yleisopetuksen ja muun opetuksen luokkakoon jättäminen koulutuksen järjestäjän päätettäväksi on johtanut eräissä tapauksissa suuriin ryhmäkokoihin. Helsingin Sanomien maaliskuussa 2002 teettämän selvityksen mukaan suurimpien kaupunkien peruskouluissa lähes puolessa oli yli 30 oppilaan opetusryhmiä.

Eläkkeelle jää lähivuosina paljon nykyisistä opettajista. Lähivuosien opettajatilannetta pahentaa myös pula kelpoisuuden omaavista opettajista.²¹ Opetushallituksen mukaan jo nyt keskimäärin useampi kuin joka kymmenes pidetty tunti on kelpoisuutta vailla olevan opettajan pitämä tai joka kymmenes oppilas opiskelee kelpoisuutta vailla olevan opettajan johdolla. Erityisen hankala tilanne on erityisopettajien ja erityisluokanopettajien kohdalla. Erityisoppilaiden mahdollisuudet saada tarpeittensa mukaista erityisopetusta ei näin toteudu tarkoituksenmukaisella tavalla.²²

Päivähoidossa olevista lapsista arviolta kuusi prosenttia tarvitsee erityistä hoitoa ja kasvatusta. Useinmiten nämä lapset tarvitsevat tukea myös vielä kouluiässä. Ellei varhaisvaiheessa voida tukea lapsen kehitystä ja oppimista, voivat oppimiseen liittyvät vaikeudet seurata häntä koko kouluiän. Oppimisvaikeudet ovat yksi keskeisimmistä syrjäytymiseen johtavista riskitekijöistä. Huonosti hoidettu ennaltaehkäisevätyö saattaa johtaa lasten ja nuorten elämänhallinnan vaikeuksiin ja syrjäytymiseen.. Tämän vuoksi oppimisvaikeuksien, sosiaalisten ja psyykkisten vaikeuksien

²⁰ Tilastokeskuksen tilastot . Opetushallituksen tilastot

²¹ Luukkainen, O. 2000

²² Korkeakoski, E. & muut 2001

ennaltaehkäisy ja niiden korjaaminen erityisopetuksen, oppilaanohjauksen ja oppilashuollon keinojen avulla on ensiarvoisen tärkeää.

Oppilaiden terveyteen ja hyvään oppimiseen vaikuttaa myös oppimisympäristön turvallisuus ja terveellisyys. Muun muassa home- ja kosteusvauriot ovat oppilaiden terveyden uhka. Home- ja kosteusvaurioita esiintyy vajaassa kymmenessä prosentissa kouluista.

6. OPPILASHUOLLON NYKYTILA

Oppilashuolto peruspalveluiden arvioinnin kohteena

Lääninhallitukset arvioivat kouluterveydenhuollon vuonna 2000. Oppilashuolto ja oppimisympäristön turvallisuus oli vuonna 2001 opetusministeriön ja sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön yhteinen arviointikohde ja se toteutettiin lääninhallitusten sosiaali- ja terveysosastojen sekä sivistysosastojen yhteisenä hankkeena. Kyselyn sisällöstä vastasivat Opetusministeriö, Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, lääninhallitukset, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes, Opetushallitus ja Suomen kuntaliitto.

Lääninhallitusten tekemän oppilashuollon arvioinnin tavoitteena on ollut tukea kuntien ja koulujen oppilashuollon kehittämistä sekä saada valtakunnallista ja alueellista vertailukelpoista tietoa arviointikohteista. Oppilashuollon arviointi kohdistui pääosin psykososiaaliseen oppilashuoltoon. Sen lisäksi arvioitiin koulujen oppimisympäristöjä erityisesti turvallisuuden näkökulmasta.

Kysely osoitettiin perusopetusta antavien koulujen rehtoreille. Rehtorin lisäksi vastaamiseen osallistui opettajia, oppilashuollon ja kouluterveydenhuollon työntekijöitä. Kyselyyn vastasi 77 % kaikista peruskouluista. Lopullisen arvioinnin ovat suorittaneet lääninhallitusten sosiaali- ja terveysosastot ja sivistysosastot yhteistyönä. Yksityiskohtaiset valtakunnalliset ja läänikohtaiset arviointitulokset ovat saatavana huhtikuussa 2002. Tässä arvioinnissa ei selvitetty toisen asteen koulutuksen oppilashuoltoa.

Oppilashuollon palveluiden tarve ja saatavuus

Arvioinnin perusteella koulut, perheet ja oppilaat ovat palveluiden suhteen erilaisessa asemassa eri lääneissä ja läänien eri alueilla. Oppilashuollon palveluiden saatavuus ja riittävyys poikkeaa kunnittain, kouluittain, luokka-asteittain, koulun koon ja kuntaryhmän mukaan. Palveluiden tarve ja kysyntä kasvavat suorassa suhteessa koulun kokoon, oppilaiden ongelmiin ja elinolosuhteisiin (maaseutu, kaupunki). Koulujen vastausten perustella koulukuraattorin, koulupsykologin ja koululääkärin palveluita ei ole riittävästi tarjolla. Psykologin ja sosiaalityöntekijän palveluiden tarvetta on lisännyt lasten ja nuorten kasvanut pahoinvointi, perheiden tuen tarve sekä oppilaiden psykososiaalisen arvioinnin ja psykologisen tutkimuksen tarve. Kyseisten palveluiden lisätarve on riippumaton siitä mikä lääni, maakunta tai kuntaryhmä oli kyseessä. Palveluiden lisääminen nähtiin tärkeäksi vuosiluokista tai koulun koosta riippumatta. Oppilaiden näkökulmasta oppilashuollon palvelut eivät ole riittävän nopeasti saatavilla, jolloin välitön puuttuminen ja toiminnan ennaltaehkäisevä luonne helposti kärsivät. Arvioinnin mukaan lastensuojelulaissa, kansanterveyslaissa ja perusopetuslaissa olevat säädökset eivät ole antaneet kouluille riittävän selkeää tukea oppilashuoltopalvelujen järjestämiselle.

Kouluterveydenhuolto oli valtakunnallisena peruspalvelujen arviointikohteena vuonna 2000. Arviointi perustui lääninhallitusten toteuttamiin kouluterveydenhuoltoa koskeviin kysely- ja raportointiaineistoihin. Lisäaineistona olivat Stakesin aineistot, joita jotkut lääninhallitukset syvensivät omilla laadullisilla menetelmillä. Kuluterveydenhuollon voimavaroissa ja sisällössä on suurta vaihtelua kuntien välillä. Palvelujen saatavuudessa on suuria eroja sekä kuntien että koulujen välillä sekä kuntien sisällä. 1990-luvulla lääkäreiden osallistuminen kouluterveydenhuoltoon on vähentynyt.

Koulujen oppilashuoltotyöryhmät

Oppilashuolto perustuu keskeisesti koulussa suoritettavaan perustehtävään eli opetus- ja kasvatustehtävään. Oppilashuolto on kouluissa tärkeä oppilaiden oppimista sekä hyvinvointia edistävää toimintaa. Oppilashuoltotyötä koordinoivat tavallisimmin koulujen oppilashuoltotyöryhmät. Oppilashuoltotyöryhmien perustaminen ei ole lakisääteistä, mutta niillä on vakiintunut asema useimmissa kouluissa. Asema on vakiintunut viimeisten 15- 20 vuoden aikana. Vuonna 2001 oppilashuoltotyöryhmä toimi noin 70 prosentissa maan kouluja. Ydinjoukon muodostavat rehtori, terveydenhoitaja, erityisopettaja sekä vuosiluokilla 7-9 opinto-ohjaaja. Kouluilla, joissa koulupsykologin ja koulukuraattori/sosiaalityöntekijän palvelut ovat käytettävissä, nämä työntekijät osallistuvat keskeisesti oppilashuoltotyöryhmien toimintaan. Heidän lisäksi oppilashuoltotyöryhmien työskentelyyn osallistuvat tarvittaessa apulais- tai vararehtori, luokanvalvoja, aineenopettaja tai muu opettaja, koululääkäri, koulunkäyntiavustaja tai joku muu henkilö. Oppilashuoltotyöryhmän kokoonpanossa on alueellisia eroja. Alueesta ja koulun koosta riippuu ketkä osallistuvat oppilashuoltotyöryhmän työskentelyyn. Ryhmät ovat kuitenkin moniammatillisia.

Oppilashuoltotyöryhmä toimii käytännössä kaikissa yli 300 oppilaan kouluissa sekä useimmissa yli 100 oppilaan kouluissa. Sitä pienemmissä kouluissa oppilashuoltotyöryhmiä on harvemmin. Se ei kuitenkaan merkitse sitä, että oppilashuolto olisi huonommin järjestetty näissä kouluissa vaan, että opettajien on mahdollista hoitaa oppilashuollolliset tehtävät ilman erillistä ryhmää. Kaupunkimaisten kuntien kouluissa oppilashuoltotyöryhmä toimii useammin kuin maaseudun kouluissa. Oppilashuoltotyöryhmä toimii lähes kaikissa vuosiluokkien 7-9 kouluissa ja pääsääntöisesti suurimmilla vuosiluokkien 1-6 kouluissa. Niissäkin kouluissa, joissa ei ole vakiintunutta oppilashuoltotyöryhmää, ongelmatapauksia käsitellään yhdessä koulukuraattorin, erityisopettajan, perheneuvolan psykologin, sosiaalityöntekijät tai muun asiantuntijan kanssa.

Oppilashuoltotyöryhmät kokoontuvat joko viikoittain tai kuukausittain. Kokoontumistiheys on yhteydessä vuosiluokkiin ja koulun kokoon. Kaupunkimaisissa kunnissa kokoonnutaan vähintään kerran kuukaudessa, taajamissa ja maaseudulla harvemmin. Vuosiluokilla 7-9 ryhmät kokoontuvat pääsääntöisesti kerran viikossa ja vuosiluokilla 1-6 yleisimmin kerran kuukaudessa.

Oppilashuoltotyöryhmissä käsiteltävät asiat

Oppilashuoltotyöryhmien käsittelemät asiat vaihtelevat sen mukaan, mitä vuosiluokkia kouluissa on. Asioita ovat olleet oppimisvaikeudet, erityisopetuksen tarve, kiusaaminen, työrauhaongelmat oppitunnilla, mielenterveysongelmat, väkivaltatilanteet koulussa, luvattomat poissaolot, varkaudet ja näpistykset, tupakointi ja päihteet, joissakin tapauksissa myös perheväkivalta. Vuosiluokilla 7-9 eniten oppilashuoltotyöryhmien käsittelemiä asioita ovat luvattomat poissaolot, oppimisvaikeudet,

erityisopetuksen tarve, mielenterveysongelmat, tupakointi ja päihteet. Vuosiluokilla 1-6 useimmiten käsitellään oppimisvaikeuksia ja erityisopetuksen tarvetta.

Oppilashuollon toimintasuunnitelma

Koulujen oppilashuollon varsinaisia toimintasuunnitelmia on laadittu vielä vähän. Toimintasuunnitelma on harvoin vuosiluokkien 1-6 kouluissa, vuosiluokkien 7-9 kouluissa se laaditaan useammin. Vaikka varsinaista toimintasuunnitelmaa ei kouluilla olekaan, on oppilashuollon tavoitteet kuitenkin usein kirjattu koulujen opetussuunnitelmiin. Erityiskouluissa yleensä on sekä opetussuunnitelmiin kirjattu oppilashuollon tavoitteet että oppilashuollon kokonaisvaltainen toimintasuunnitelma. Maan eri alueiden ja kuntaryhmien kesken toimintasuunnitelmien laadinnassa on huomattavia eroja. Kaupungeissa on maaseutukuntia useammin sekä laadittu toimintasuunnitelmat että kirjattu tavoitteet opetussuunnitelmiin.

Koulujen yhteistyö

Koulujen useimmin tapaamat yhteistyötahot oppilashuoltoon liittyvissä asioissa ovat ensisijaisesti kodit, perusterveydenhuolto, sosiaalitoimi ja seurakunnat. Eniten kotien kanssa yhteistyötä tehdään 7-9 vuosiluokkien kouluissa ja erityiskouluissa. Useimmilla alle 50 oppilaan kouluista ei ole samalla tavoin säännöllistä yhteistyötä kotien kanssa. Pienissä kouluissa kuitenkin yhteydet vanhempiin ovat yleensä varsin luontevat ja läheiset, vaikka muodollisia tapaamisia saattaa olla suuria kouluja vähemmän. Sekä perusopetuslaki että lastensuojelulaki edellyttävät yhteistyötä kotien kanssa kasvatukseen ja koulunkäyntiin liittyvissä asioissa. Perusterveydenhuollon kanssa valtaosa kouluista tekee yhteistyötä kuukausittain ja jonkin verran vähemmän sosiaalitoimen ja seurakuntien kanssa. Suurimmilla paikkakunnilla ja suurissa kouluissa yhteistyötä tehdään mielenterveystoimistojen ja päihdetyötä tekevien tahojen kanssa. Yhteistyön kohderyhmät ja muodot ovat lähes riippumattomia maakunnasta ja alueesta. Koulut haluavat lisätä oppilashuollon yhteistyöverkostoa, moniammatillista yhteistyötä ja hallintokuntien välistä yhteistyötä. Etenkin suuret koulut korostavat moniammatillisen yhteistyön tarpeellisuutta.

Kodin ja koulun yhteistyön perusmuotoina ovat lähes kaikissa kouluissa vanhempien tapaamiset tai puhelinkeskustelut luokanopettajan tai luokanvalvojan kanssa sekä vanhempien osallistuminen koulun juhliin. Useissa 1-6 luokkien kouluissa sekä erityiskouluissa ja myös tarvittaessa 7-9 luokkien kouluissa käytetään "reissuvihkoa" tai vastaavaa yhteydenpitovälineenä. Vanhemmat osallistuvat sekä kaupungissa että maaseudulla varsin yleisesti myös arviointikyselyihin ja koulun kehittämiseen sekä leirikoulutoimintaan. Koulun oppilashuollosta tiedotetaan oppilaille ja vanhemmille yleensä vanhempainilloissa sekä lukuvuoden alussa koteihin lähetettävällä tiedotteella. Myös koulujen kotisivuilla on saatavan tietoa oppilashuollosta. Arvioinnin mukaan koulut haluavat enemmän ja kiinteämpää yhteistyötä kotien kanssa. Oppilashuollon kehittämisessä nähdään tärkeänä, että vanhemmat osallistuvat ja sitoutuvat yhteisiin tavoitteisiin ja pelisääntöihin. Luottamuksellinen ilmapiiri edellyttää vanhempien ja opettajakunnan hyvää tuntemusta toisistaan. Koulut toivovat vanhempien kanssa yhteisiä kasvatuskeskusteluja ja vanhempien rohkeaa osallistumista keskusteluun.

Oppimisympäristön turvallisuus

Oppilaiden turvallisuutta vaarantavat eniten vakavat työrauhaongelmat, koulupäivän aikana sattuneet onnettomuudet ja tapaturmat, oppituntien häirintä, kiusaaminen ja väkivalta. Kiusaamista esiintyy eniten suurissa kouluissa ja vuosiluokilla 7-9. Myös opettajiin kohdistuvaa väkivaltaa esiintyy kouluissa. Erään läänin alueella noin neljännes kouluista ilmoitti oppilaan uhanneen opettajaa väkivallalla. Kaupunkien kouluissa on taajamien ja maaseudun kouluja useammin oppilaiden keskinäistä väkivaltaa, oppituntien vakavaa häirintää sekä varkauksia ja näpistyksiä. Kouluissa näyttäisi olevan tarvetta varautua myös koulun ulkopuolisten, hyökkäävien tai häiritsevien henkilöiden kohtaamiseen

Turvallisuushäiriöihin ja kriisitilanteisiin koulut ovat pyrkineet varautumaan monin tavoin. Lähes kaikissa kouluissa on yhteisesti sovittu kasvatuksellisista periaatteista, toiminnasta kiusaamistilanteissa ja kiusaamisen ehkäisystä, menettelytavoista onnettomuuksissa, tapaturman sattuessa tai oppilaan sairastuessa äkillisesti. Kouluyhteisön jäsenten psyykkistä tai fyysistä turvallisuutta uhkaavia tilanteita varten kriisisuunnitelma on alle puolessa kouluissa Kaupunkikouluissa maaseutua useammin ollaan aktiivisia ja aloitteellisia turvallisuutta edistävässä toimenpiteissä. Turvallisuuden suunnittelun ja kriisivalmiuden ylläpitämiseen on myös useissa kouluissa tehty kirjalliset suunnitelmat. Suurimmalla osalla kouluista on vahvistettu järjestyssääntö, samoin kuin pelastustoimilakiin perustuva turvallisuussuunnitelma. Työturvallisuuslakiin perustuva työsuojelusuunnitelma on noin puolessa maan kouluista. Työsuojelua koskevat suunnitelmat ovat yleisimpiä isoissa, etenkin kaupunkikouluissa. Useimmin kriisiryhmän ovat nimenneet isot yli 300 oppilaan kaupunkikoulut ja harvemmin pienet alle 100 oppilaan maaseutukoulut. Yli puolella 7-9 vuosiluokkien kouluista on kriisiryhmä, muilla luokkatasoilla vähemmän. Koulujen turvallisuushäiriöt ja psyykkis-sosiaaliset ongelmat ovat kuitenkin koulujen arkipäivää. Ennaltaehkäisevään toimintaan on tarvetta. Uusia menettelytapoja tarvitaan ehkäisevään päihde- ja huumetyöhön sekä kouluissa esiintyvän eri asteisen väkivallan ja kiusaamisen estämiseen.

7. LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTI JA TUEN TARVE

Kaikki Suomessa asuvat lapset ja nuoret ovat oppivelvollisia seitsemänvuotiaasta kymmenen seuraavaa vuotta tai siihen saakka kun he ovat saaneet peruskoulun päättötodistuksen. Ennen oppivelvollisuuskoulun alkamista lapsella on oikeus saada esiopetusta. Vain muutama nuori jää ilman perusopetuksen päättötodistusta. Ilman toisen asteen koulutusta jää vajaat 10 % nuorista. Peruskoululaisista on arvioitu noin viidenneksen tarvitsevan jonkin asteista tukea saavuttaakseen opetussuunnitelmissa asetetut tavoitteet. Se, etteivät kaikki oppilaat saavuta asetettuja oppimiseen liittyviä tavoitteita voi johtua taustalla olevista oppimisvaikeuksista, kehityksellisistä, terveyteen tai sosiaalisiin olosuhteisiin liittyvistä ongelmista. Perusopetuslain 3 §:n mukaan opetus on järjestettävä ikäkauden ja edellytysten mukaan. Tämä edellyttää, että myös tavoitteet tulee asettaa siten, että oppilaan on ne mahdollista saavuttaa. Joidenkin oppilaiden kohdalla tavoitteiden saavuttaminen edellyttää henkilökohtaisia opetusjärjestelyjä sekä erityisiä tukitoimia kuten esimerkiksi psykososiaalisia oppilashuoltopalveluita.

Vaikka suurin osa oppilaista sekä perusopetuksessa että toisen asteen koulutuksessa menestyy hyvin ja saavuttaa asetetut tavoitteet, osa oppilaista kärsii kuitenkin ongelmien kasautumisesta. Lapset ovat keskenään eriarvoisessa asemassa, ei ainoastaan perheen taloudellisen tilanteen suhteen, vaan myös sen suhteen, missä määrin heidän ulottuvillaan on luotettavia ja heistä kiinnostuneita aikuisia. Raportissa Lasten ja nuorten hyvinvointi 1990-luvulla²³ koottiin yhteen hyvinvointiin liittyviä tutkimuksia. Raportti vahvistaa kaksijakoista kuvaa lasten ja nuorten hyvinvoinnin kehityksestä. Valtaosalla lapsista ja nuorista hyvinvoinnin edellytykset ovat hyvät mutta pienelle joukolle lapsia ja nuoria kasaantuu kuitenkin vakavia ongelmia

Mielenterveys on ihmisen hyvinvoinnin perusta ja sen voimavarat kehittyvät kasvuiässä. Suurin osa suomalaisista koululaisista kehittyi riittävän tasapainoisesti. Parhaimmillaan koulu tukee ja jopa korjaa puutteita lapsen kehityksessä, pahimmillaan koulu voimistaa häiriintynyttä kehitystä ja lisää syrjäytymisriskiä.²⁴ Koululaisten suurimmat terveystulmat liittyvät mielenterveyteen. Keskimäärin joka viides kärsii psyykkisistä häiriöistä, jotka edellyttävät erityistä selvitystä ja tukea. Ennen murrosikää pojat oireilevat selvästi tyttöjä enemmän, murrosiässä häiriöt lisääntyvät molemmilla ja murrosiän jälkeen tytöt oireilevat poikia enemmän.²⁵ Pojat oireilevat tyttöjä näkyvämmiin käytöshäiriöihin.²⁶

Merkittävin kouluikäisten mielenterveyden ongelma on masennus, joka viime vuosina on lisääntynyt. Hoidon tarpeessa olevista masentuneista lapsista vain 7.5 % arvioidaan saaneen hoitoa²⁷. Psykiatriseen hoitoon pääsyä voi joutua odottamaan pitkiäkin aikoja. Vaikeudet voivat kärjistyä psykiatrisiksi ongelmiksi ellei oppilas saa kotoa tai koulusta mahdollisimman varhaisessa vaiheessa tarvitsemaansa tukea. Koulussa oppilaiden ongelmat ilmenevät usein oppimisvaikeuksina, käytöshäiriöinä, koulukiusaamisena tai kiusaamisen uhriksi joutumisena ja koulupinnaamisena. Ongelmana on myös 7-9 luokkien oppilaiden tupakan ja erilaisten päihteiden käyttö. Motivoitumattomuus koulunkäyntiin näkyy muun muassa koulunkäynnin laiminlyöntinä. Opettajien havainnon mukaan osalta oppilaita puuttuvat koulutyön tekemisessä tarvittavat perustaidot, joiden hallitsemista koulunkäynnin onnistuminen edellyttää. Ellei perustaitoja ole hankittu peruskoulun aikana, tuottaa toisen asteen koulutuksessa selviytyminen suuria vaikeuksia.

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen kouluterveytustutkimusten mukaan 7-9 luokilla olevien koululaisten oireilu on viime vuosina lisääntynyt. Vuonna 1996 päivittäisiä oireita fyysisten kipujen, hermostuneisuuden, univaikeuksien, päänsäryn ja/tai väsymyksen muodossa koki päivittäin 24 % oppilaista, vuonna 2000 päivittäisistä oireista kärsi 33 %. Kahdeksannen luokan pojista noin 20% ja tytöistä 17% ilmoitti tupakoivansa päivittäin. Iän myötä tupakointi yleistyi ja vastaavat luvut vuotta vanhempien joukossa olivat pojilla 28% ja tytöillä 23%. Saman ikäisistä pojista oli vähintään kuukausittain humalaan juovia hieman yli viidennes. 9.-luokan pojista joka kolmas ja tytöistä joka neljäs käytti kuukausittain alkoholia. Toistuvasti juovat näyttävät tihentäneen juomiskertojaan. Parin viime vuoden aikana 6% 8.-luokan ja 10% 9.-luokan oppilaista oli kokeillut kannabista. Kuitenkin oppilaiden suhtautuminen huumeiden käyttöön on pysynyt viime vuosina melko kielteisenä.²⁸

²³ Karvonen, S. & Hermansson, E. & Sauli, H. & Harris, H. (toim.) 2000.

²⁴ Suomalainen Lääkäriseura Duodecim & Suomen Akatemia 2001

²⁵ Suomalainen Lääkäriseura Duodecim & Suomen Akatemia 2001

²⁶ Larsson, B. & Melin, L. 1992. Puura, K. 1998

²⁷ Puura, K. 2000

²⁸ Rimpelä, M. 1996-2001.

Nuorten rikoskäyttäytymistä koskevassa tutkimuksessa ilmeni merkkejä polarisaatiosta. Yhä useampi nuori ei ota sellaisia riskejä normien rikkomisessa, jotka voisivat johtaa vaikeuksiin myöhemmin elämässä. Toisaalta on erottumassa yhä pienempi osa nuoria, joka tekee aikaisempaa vakavampia rikkomuksia.²⁹

Kouluikäisen terveyden kannalta perhe ja läheiset ihmissuhteet ovat tärkeä voimavara. Perhe on kokonaisuus, jossa yksittäisen perheenjäsenen terveys ja hyvinvointi vaikuttavat muihin perheenjäseniin. Lasten hyvinvoinnin esteenä on usein perheiden moniongelmaisuus, päihdeongelmat, mielenterveyshäiriöt ja eri asteinen väkivaltaisuus.³⁰ Arvioiden mukaan joka kymmenes lapsi elää moniongelmaisessa perheessä. Yhä useammin huono-osaisuus kasautuu ja siirtyy sukupolvien ketjussa.³¹

Pitkittäistutkimuksissa on todettu, että vanhempien avioero on yhteydessä lapsen ja nuoren masennukseen, sosioemotionaaliseen ja psykosomaattiseen oireiluun³². Vanhempien kielteinen suhtautuminen lapseen heikentää lapsen itsetuntoa sekä selviytymistä koulussa ja kaveripiirissä ja myöhemmin työelämässä³³. Vaikeat perheolosuhteet ovat oppimisvaikeuksien ohella selvästi yhteydessä lapsen ja nuoren psykiatriin häiriöihin ja käyttäytymis- ja tunne-elämän ongelmiin. Kun kotiloissa tapahtuu kohentumista niin myös lapsen ja nuoren oireet vähenevät.³⁴

Perheet tunnistavat tuen tarpeensa usein liian myöhään. Lapsen tilannetta seurataan pitkään ennen kuin avun piiriin hakeudutaan. Hoitoon hakeutuminen on tarpeeseen nähden vähäistä.³⁵ Tutkimuksessa masentuneiksi luokitelluista lapsista vain pienelle osalle oli haettu apua. Kouluikäisten ja aikuistuvien nuorten terveysongelmia selvitettäessä on todettu, että monien kohdalla ongelmat ovat olleet havaittavissa jo ennen kouluikää. Osalla perheistä ongelmien hoito on kuitenkin jäänyt puutteelliseksi tai kokonaan toteutumatta.³⁶

8. OPPILASHUOLLON PALVELUT

8.1 Kouluterveydenhuolto

Kansanterveyslain mukaan kunnan tulee ylläpitää kouluterveydenhuoltoa, johon luetaan perusopetusta ja lukiokoulutusta antavien koulujen ja oppilaitosten terveydellisten olojen valvonta sekä niiden oppilaiden ja opiskelijoiden terveydenhoito. Koulu- ja opiskelijaterveydenhuolto kuuluvat samanaikaisesti kunnan kansanterveystyöhön ja koulujen oppilashuoltoon. Kouluterveydenhuolto toteutuu parhaiten koulun tiloissa ja pääosin koulupäivän aikana. Oppilaiden määräaikaistarkastukset ja muut käynnit kouluterveydenhuollossa ovat osa koulutyötä.

Koulu- ja opiskelijaterveydenhuollon tavoitteena on koko kouluyhteisön hyvinvoinnin ja oppilaiden terveyden edistäminen yhteistyössä oppilaiden, oppilashuollon muun henkilöstön, opettajien ja vanhempien kanssa. Kouluterveydenhuollon työntekijöiden tulee huolehtii siitä, että oppilaat, vanhemmat ja kunnan viranomaiset ja päättäjät saavat riittävästi tietoa koulun hyvinvoinnin ja

²⁹ Kivivuori, J. 1999

³⁰ Aalberg, V. 2001

³¹ Bardy, M. 2001

³² Tulisalo 1999, Liuksila 2000

³³ Rönkä 1999

³⁴ Esser, G. 1990, Larsson, B. & Melin, L. 1992

³⁵ Puura, K. 1998

³⁶ Strid, O. 1999, Järventie, I. 1999, Liuksila, P-R. 2000, Rintanen, H. 2000

turvallisuuden kehityksestä, oppilaiden terveydentilasta sekä näiden suhteen koulussa havaituista ongelmista ja puutteista.

Koulun työolojen ja koulutyön turvallisuutta ja terveellisyttä kouluterveydenhuolto edistää, seuraa ja valvoo yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Työturvallisuussäännökset, työsuojelu ja työterveydenhuolto koskevat suoraan kouluyhteisön aikuistyöntekijöitä, mutta välillisesti myös koululaisia. Terveysturvallisuuslain nojalla koulun työolojen turvallisuutta ja terveellisyttä valvovat myös terveysturvallisuusviranomaiset. Kouluterveydenhuolto osallistuu koulun opetussuunnitelman valmisteluun lapsen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin asiantuntijana. Erityisesti sen tulee huolehtia siitä, että lapsen kasvun ja kehityksen ja kulloisenkin kehitysvaiheen erityiset tarpeet otetaan riittävästi huomioon koulutyön järjestämisessä.

Oppilaan henkilökohtaisen terveydentilan toteaminen ja seuraaminen on laajentunut hyvinvoinnin ja terveyden kokonaisvaltaiseksi seuraamiseksi, arvioimiseksi ja tukemiseksi yhdessä muiden kouluyhteisössä toimivien asiantuntijoiden kanssa. Sairaanhoidovastaanotto on edelleen tärkeä osa kouluterveydenhuoltoa. Ongelmien mahdollisimman varhainen havaitseminen ja oppilaan viipymätön auttaminen, jatkotutkimusten ja hoidon järjestäminen sekä hoidon ja kuntoutuksen koordinointi ovat kouluterveydenhuollon keskeisiä tehtäviä. Myös suun terveydenhuolto sisältyy oppilaan henkilökohtaiseen terveydenhoitoon, vaikka se toteutuukin pääosin hammashoitolassa.

Kouluterveydenhuollon tulee osallistua yhdessä koulupsykologien ja koulukuraattoreiden kanssa esiopetuksen ja oppivelvollisuuden alkaessa oppilaiden koulukypsyyden ja myöhemmin oppimisedellytysten arviointiin sekä erityisopetuksen tarpeen selvittämiseen.

Kouluterveydenhoitajan ja koululääkärin työ

Kouluterveydenhoitajan ja koululääkärin tulee toimia yhteistyössä koulun muun henkilöstön kanssa sekä heidän tulisi kuulua koulussa mahdollisesti toimivaan oppilashuoltoryhmään. He vastaavat yhdessä kouluterveydenhuollon kehittämisestä ja toteuttamisesta kouluissaan kunnan kouluterveydenhuollon suunnitelman ja koulun opetussuunnitelman mukaisesti.

Kouluterveydenhoitaja on kouluyhteisön terveyden edistämisen asiantuntija ja erityisesti hänen tulisi olla oppilaan ja hänen vanhempiensa tukija, ongelmien havaitseminen sekä jatkotutkimuksiin ja hoitoon ohjaaja. Koululääkärin tehtävänä on huolehtia kouluterveydenhuollon lääketieteellisestä kehittämisestä ja toteuttamisesta ja osallistua oman alansa asiantuntijana opetussuunnitelman valmisteluun, oppilashuollon toimintaan sekä koulun arviointiin. Yhteistyössä kouluterveydenhoitajan kanssa hänen tulee huolehtia terveystarkastuksista, seulontatutkimuksista ja kouluyhteisön työpaikkaselvityksistä. Koululääkärin tulee olla koulunsa terveydenhoitajan tukena ja konsultoitavissa myös silloin, kun hän ei ole varsinaisesti kouluterveydenhuollon tehtävissä.

8.2 Koulupsykologin ja koulukuraattorin työ

Peruskoulujen sosiaalisen ja psyykkisen oppilashuollon vahvistamiseksi koulukuraattori- ja koulupsykologitoiminta lakisääteistettiin 1990 voimaan tulleella lakimuutoksella. Hallituksen esityksestä (HE 177/89) ilmenee, että lainmuutoksen yhtenä keskeisenä tavoitteena oli korostaa riittävän varhain tapahtuvien ja leimaamista välttävien palvelujen ja tukitoimien ensisijaisuutta.

Koulupsykologin työn tavoitteena on tarjota lapselle ja nuorelle apua koulunkäyntiin ja vahvistaa heidän psyykkistä hyvinvointiaan. Yksilöiden kanssa tehtävän työn lisäksi koulupsykologisen työn tavoitteena on edistää koko kouluyhteisön hyvinvointia, tukea yhteistyötä ja kehittää koulun oppimisympäristön turvallisuutta. Psykologinen asiantuntemus auttaa kouluja opetussuunnitelmien valmistelussa ja erityisoppilaiden henkilökohtaisten opetusjärjestelyjen suunnittelussa ja niiden seurannassa. Koulupsykologin tehtävänä on tarvittaessa auttaa oppilaita, joilla on oppimiseen liittyviä vaikeuksia ja edistää heidän oppimisvalmiuksiaan. Toimenkuvaan liittyy oppilaiden kokonaisvaltainen tukeminen, itsetuntoon, psyykkisiin vaikeuksiin, sosiaaliseen selviytymiseen ja motivaation vaikuttaminen. Koulupsykologin työtä on oppilaiden koulunkäyntiin ja hyvinvointiin liittyvät psykologiset tutkimukset ja arviot, koulun erityisopettajien ja muiden opettajien sekä oppilashuollon henkilöiden konsultointi, oppilaiden ja vanhempien ohjaus ja neuvonta, oppilasryhmien ja luokkayhteisöjen toiminnan suunnittelu sekä kouluyhteisön toiminnan kehittäminen yhdessä opettajakunnan kanssa.

Peruskoulussa koulupsykologin työssä korostuvat oppilaiden oppimisvaikeudet, käytös- ja tunne-elämän ongelmat sekä oppilaiden perheeseen liittyvät ongelmat. Lukiolaisten ja ammattioppilaitosten opiskelijoiden kohdalla korostuvat mielenterveysongelmat. Toisen asteen oppilaitoksissa selvästikin on tarvetta psykologin palveluille, joilla tuetaan opiskelijoiden opintojen suunnittelua ja opintoihin liittyvää ohjausta ja seuranta. Ammatillisessa koulutuksessa olevat oppilaat näyttävät tarvitsevan myös opintoihin liittyvää sopeutumis- ja soveltuvuusarviointia.

Koulukuraattorityön tavoitteena on tukea koulun opetus- ja kasvatustyötä ja turvata oppilaiden koulunkäynnin sosiaalisia edellytyksiä sekä edistää heidän kasvuaan, kehitystään ja toimintakykyään. Kuraattorin työhön kuuluu selvittää oppilaiden erilaisia sosiaalisia ongelmatilanteita, käydä yksilöllisiä ja yhteisöllisiä tukikeskusteluja, selvittää oppilaan tarvitsemien yksilöllisten opetusjärjestelyjen mahdollisuuksia, luoda tarvittaessa oppilaan tueksi sosiaalisia tukiverkostoja sekä eräissä tapauksissa ohjata oppilas erityisiä toimenpiteitä tarvitsevaan jatkohoitoon. Kuraattorin työhön liittyy sosiaalisten taitojen ja ongelmanratkaisutaitojen ohjaamista ja opettamista. Kuraattorin tulee ennakoida ja selvittää oppilaiden oppimiseen liittyviä pulmia ja antaa oppilaille tarvittava tuki. Koulukuraattorin tehtävänä on myös tukea opettajia ja koko kouluyhteisöä koulussa esiintyvien vaikeiden tilanteiden selvittämisessä ja ratkaisemisessa. Kuraattoritoiminta on erityisesti oppilaan ja perheiden tukemista, vuorovaikutusta ja yhteistyötä vanhempien, opettajien ja muiden oppilaan sosiaaliseen verkostoon kuuluvien tahojen kanssa. Kuraattorin tulee osallistua koulun opetussuunnitelmatyöhön sekä erityisoppilaiden henkilökohtaisten opetusjärjestelyjen suunnitteluun ja seurantaan.

Koulupsykologi ja -koulukuraattoritoiminnan toteutuminen

Suomessa 1990-luvun alussa vallinnut vaikea lama vaikutti myös koulupsykologi- ja koulukuraattoripalveluiden kehittymiseen. 1980-luvun lopulla pidettiin tavoiteltavana yhtä kuraattorin tai psykologin virkaa tuhatta oppilasta kohti. Tämä tavoite toteutui 1990-luvun alkupuolella ainoastaan eräissä Uudenmaan läänin kunnissa. Tuolloin tavoitteena pidettiin myös, että koulupsykologin ja koulukuraattorin palvelut olisi tullut saada mieluummin omasta koulusta kuin sen ulkopuolelta. Näin työllä olisi ollut enemmän ennaltaehkäisevän työn luonne. Psykososiaaliset palvelut puuttuvat edelleen monista kunnista. Niissäkin kunnissa, joissa näitä virkoja tai palveluja on saatavana, ei kaikki koulut oppilaan näkökulmasta katsottuna saa tarvitsemaansa palvelua riittävän nopeasti. Koulupsykologeja edustavan Suomen Psykologiliiton mukaan koulupsykologi- ja koulukuraattoripalveluja on tällä hetkellä jokseenkin riittävästi vain

pääkaupunkiseudulla. Psykologiliiton ja Koulukuraattoriyhdistyksen³⁷ antamien tietojen mukaan koulukuraattoreita, jotka tekevät päätoimisesti koulutyötä on noin 250 ja vastaavasti koulutyötä tekeviä koulupsykologeja noin 150. Vajaat 90 % peruskoulun koulupsykologin ja vajaat 80 % koulukuraattorin viroista sijoittuu eteläiseen osaan maata. Täällä alueella on noin puolet koko maan oppilasmäärästä. Peruskouluissa kuraattoreiden työ painottuu 7.-9. vuosiluokille ja psykologien työ 1.-6. vuosiluokille. Tarvetta molempiin palveluihin on kuitenkin kaikilla luokka-asteilla. Ammatillisten oppilaitosten Kuraattoriyhdistyksen mukaan ammatillisissa oppilaitoksissa kuraattoreita on noin 80 ja psykologeja noin 10. Lukiolaiset ovat edelleen lähes täysin vailla palveluja. Erytiskouluilla on kouluterveydenhuollon sekä kuraattori- ja psykologipalveluita säännöllisemmin käytettävissä kuin muilla kouluilla.

Psykologin ja kuraattorin palveluita on mahdollista saada myös mm. kasvatus- ja perheneuvolasta, terveyskeskuksen mielenterveystoimistosta tai sosiaalitoimistosta. Tosin näitäkin palveluita on jouduttu vähentämään. Virkoja on vähemmän kuin kymmenen vuotta sitten. Koulun ulkopuolelta saatavat palvelut eivät välttämättä samalla tavalla toimi ennaltaehkäisevänä työnä kuin opetustoimessa olevat koulun omat palvelut eivätkä ne välttämättä tue koulun hyvän ja turvallisen oppimisympäristön kehittämistä.

9. VANHEMPIEN VASTUU HYVINVOINNIN EDISTÄMISESSÄ

Vanhempien vastuu lapsensa kasvusta, kehityksestä ja hyvinvoinnista on ensisijainen. Yhteiskunnan tulee kuitenkin omilla toimenpiteillään luoda mahdollisuuksia vastuulliseen vanhemmuuteen. Vaikka yhteiskunnan järjestämällä toimenpiteillä voidaan tukea lasten ja nuorten hyvinvointia, kestävän hyvinvoinnin saavuttaminen edellyttää vanhempien kiinnostusta ja huolenpitoa omien lasten ja nuorten elämästä ja opiskelusta. Lasten koulunkäynnistä huolehtiminen ja sen tukeminen on vanhempien vastuulla. Lapsille ja nuorille on tärkeää, että vanhemmat arvostavat heidän työtään, opiskelua. Nuoret arvostavat vanhemmiltaan saamiaan valmiuksia selvittää eri elämäntilanteissa niin koulussa kuin myöhemminkin elämässä.

Nuorten mielestä perheen tärkeimpänä roolina on arvomaailman ja perinteiden välittäminen sekä erilaisten arvostuksien opettaminen.³⁸ Perheessä opitaan vastuullisuutta ja toisista huolehtimisesta, sosiaalisuutta ja joustavuutta, työn, luonnon ja läheisten ihmissuhteiden arvostamista. Nuoret oppivat perhetilanteissa elämän perustan ja hyväksytyt arvot ja moraalit. Heidän mielestään kotoa opitaan myös elämää yleensä: luottamusta elämään, käyttäytymisen malleja ja yhteiskunnan arvoja. Nuoret kokevat perheen perusmalliksi, josta saadaan elämän viisauksia, maailmankatsomus ja mahdollisuus oppia olemaan oma itsensä.³⁹ Perheessä opitaan myös kohtaamaan traumaattisia kokemuksia, esimerkiksi sairastumisen tai avioeron tuottama elämän varmuuden mureneminen tai läheisen kuoleman kautta ymmärtämään elämän rajallisuus. Nuoret arvostavat kodin kasvatusta ja kodista saatavaa kulttuurista kokemusta.⁴⁰ Tältä pohjalta koulun ja kodin yhteistyötä tulee kehittää nuortenkin haluamaan suuntaan. Vanhemmilta edellytetään myös aktiivista osallistumista ja vuorovaikutusta koulun kanssa

³⁷ Suomen Psykologiliiton, Koulukuraattorit-Skolkuratorer yhdistyksen ja Ammatillisten oppilaitosten Kuraattoriyhdistyksen antamat tiedot.

³⁸ Aittola, T., Kokkalainen, R., Vaherva, T. 1997

³⁹ Aittola, T. 1998

⁴⁰ Aittola, T. 1998

Onnistuneessa kodin ja koulun yhteistyössä vanhemmat ja opettajat toimivat yhteisen päämäärän saavuttamiseksi vuorovaikutuksen ja keskinäisen kumppanuuden hengessä. Opettajat tuovat yhteistyöhön asiantuntemuksensa opetuksen ja kasvatuksen ammattilaisina ja vanhemmilla on tärkeä tehtävä oman lapsensa asiantuntijoina ja vastuuhenkilöinä. Yhteistyön edellytyksiä voidaan parantaa varmistamalla tiedonkulku vanhempien ja opettajien välillä sekä etsimällä yhteistyömuotoja, joista molemmat osapuolet voivat hyötyä. Molemminpuolisen ymmärryksen ja luottamuksen lisäämiseksi erityisesti kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvien perheiden mahdollisuuksiin osallistua kodin ja koulun yhteistyöhön tulee panostaa.

Vanhempien mahdollisuudet osallistua kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön ovat kuitenkin heistä itsestään riippumattomista syistä usein rajalliset. Työelämän vaatimukset ja työhön käytettävä aika ei välttämättä tue vanhempien mahdollisuuksia tukea lapsensa koulunkäyntiä. Kouluikäisten lasten vanhemmilla tulisi olla mahdollisuus työelämän joustaviin järjestelyihin. Työelämän joustot tukisivat perhettä vastuulliseen vanhemmuuteen ja mahdollistaisivat sen, että he voisivat käyttää aikaansa lasten kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin sekä koulukäynnin tukemiseen ja yhteistyöhön koulun kanssa. Yhteinen aika vanhempien ja lasten kesken sekä yhteistyö kodin ja koulun välillä lisää lasten mahdollisuuksia selvittää hyvin kouluvuosistaan ja saavuttaa hyviä oppimistuloksia.

Kieli- ja kulttuurivähemmistöihin, maahanmuuttajiin kuuluvien perheiden mahdollisuuksiin osallistua koulun ja kodin yhteistyöhön tulee kiinnittää erityistä huomiota. Kulttuuritaustaltaan erilaisten perheiden mahdollisuudet ymmärtää suomalaisen koulun kasvatusta ja oppimisen tavoitteita sekä opetuksen sisältöjä saattavat olla riittämättömät. Molemminpuolisen ymmärryksen ja luottamuksen lisäämiseksi yhteistyön tulee olla säännöllistä. Yhteistyö auttaa kouluja tiedostamaan perheiden uskonto- ja kulttuuritaustasta lähtevien kasvatusodotusten ja -tavoitteiden erilaisuus sekä vanhempien tarpeet lastensa koulutukselle⁴¹. Samalla opettajat välittävät tietoa suomalaisen yhteiskunnan kasvatuksen ja koulutuksen tavoitteista. Yhteistyöllä parannetaan vähemmistöön kuuluvien perheiden mahdollisuutta vastata heille asetettuun odotukseen kotoutua suomalaiseen yhteiskuntaan ja osallistua lastensa koulunkäynnin tukemiseen. On myös tärkeää, että kieli- ja kulttuurivähemmistöön kuuluvat vanhemmat voivat tavata ja keskustella muiden vanhempien kanssa perheen arkeen ja lasten kasvuun liittyvistä kysymyksistä yhteisissä tilaisuuksissa. Koulu on erinomainen paikka saattaa yhteen ja yhdistää erilaiset käsitykset kasvatuksesta ja oppimisesta sekä yleensäkin tuoda näkyväksi erilainen elämäkokemus ja ajattelutapa⁴². Tällä on merkitystä koko kouluyhteisön hyvinvoinnille ja viihtyvyydelle.

Kodin ja koulun hyvin toimivaa yhteistyötä on pidetty Suomessa aina tärkeänä ja keskeisenä tavoitteena oppilaiden hyvinvoinnin ja kasvun edistämiseksi. Uutena yhteistyömuotona on viime vuosina tullut oppilaan oppimistavoitteiden ja oppimisen arviointi. Tämä toteutetaan yhdessä vanhempien ja opettajien kanssa. Yksittäisen oppilaan ympärille rakentuvan yhteistyön lisäksi koulussa voi olla vanhempain toimintaa, jonka tavoitteena on edistää oppilaiden hyvinvointia. Tätä vapaaehtoisuuteen perustuvaa toimintaa tehdään luokkatasolla ja kouluyhteisön tasolla vanhempainyhdistyksissä. Vanhempainyhdistykset toteuttavat ja kehittävät toiminnallisia, paikallisiin olosuhteisiin soveltuvia kodin ja koulun yhteistyömuotoja. Ne vahvistavat toiminnallaan yhteisöllisyyttä ja tarjoavat luontevan väylän vanhempainverkostojen rakentamiselle. Yhdistysten kautta voidaan myös tuoda esiin vanhempien näkemyksiä lasten ja nuorten oppimisen ja hyvinvoinnin edistämiseksi sekä koulun toiminnan kehittämiseksi.

⁴¹ Hughes, M. & Wikeley, F. & Nash Tricia 1994

⁴² Woodhead, M. & McGrath, A. 1988. Sullivan, M. 1988

10. OPPILAAN OMA VASTUU OPPIMISESTAAN JA HYVINVOINNISTAAN.

Oppilaiden suhtautumisella kouluun voidaan katsoa olevan laaja-alaisia yhteyksiä hänen yleisempään elämänaseenteeseensa ja esimerkiksi terveystyöskentelyyn. Oppilaan negatiivinen käsitys koulusta voi johtaa riskikäyttäytymiseen. Oppilaat, jotka eivät pidä koulusta, todennäköisesti kouluttautuvat aikuisiällä vähemmän, omaksuvat epäterveellisiä elämäntapoja ja kokevat elämänlaatunsa heikoksi. Koululaisten hyvä terveydentila ja hyvät terveystottumukset ovat koulutyöskentelyn edellytyksiä. Terveydentilalla on vaikutusta kouluyhteisöön integroitumiseen ja koulussa työskentelyyn. Integroitumisella kouluun on puolestaan yhteys oppilaiden yleiseen osallisuus- tai syrjäytymiskehitykseen.⁴³ Kouluviihtyvyyteen ja koulumotivaatioon vaikuttaa myös olennaisella tavalla se, kokevatko oppilaat olonsa koulussa turvalliseksi. Koulussa tapahtuvalla kiusaamisella, henkisellä tai fyysisellä väkivallalla on kauaskantoisia seurauksia oppilaiden hyvinvointiin jopa syrjäytymiskehityksen käynnistymiseen.⁴⁴

Suomalaiset oppilaat kokevat kansainvälisten vertailujen perusteella saavansa muita vähemmän mahdollisuuksia omien mielipiteiden ilmaisuun koulussa ja osallistumiseen päätöksentekoon.. He kokevat myös, etteivät opettajat ole heistä aina kiinnostuneita. Kouluviihtyvyyden on todettu olevan yhteydessä oppilaiden osallistumiseen ja vastuunottoon kouluelämässä sekä hyviin suhteisiin opettajien kanssa.⁴⁵

Mannerheimin Lastensuojeluliiton tukioppilastoiminta on ollut jo kolmenkymmenen vuoden ajan eräs hyvin keskeisistä peruskoulujen oppilaiden vakiintuneista toimintatavoista, jolla edistetään oppilaiden aktiivista vastuunottoa. Toiminnan tavoitteena on edistää hyviä toverisuhteita, kouluviihtyvyyttä, yhteisvastuuta sekä turvallista ja kannustavaa ilmapiiriä koulussa. Tukioppilaat ovat oppilastovereidensa valitsemia, heidän luottamustaan nauttivia sekä tehtävänsä koulutettuja oppilaita. Jokaisessa koulussa tukioppilastoiminta muotoutuu oppilaiden ja koulun tarpeiden pohjalta. Tukioppilaat tutustuttavat esimerkiksi koulutulokkaita uuteen kouluun ja oppilastovereihin ja auttavat esimerkiksi kiusaamistilanteissa.

Perusopetuslaissa (628/1998) on säädetty sekä oppilaiden oikeuksista että velvollisuuksista. Varsinkin oppilaiden oikeudet on ilmaistu yksiselitteisemmin subjektiivisina oikeuksina. Oppilailla on esimerkiksi perusopetuslain mukaan subjektiivinen oikeus tukiopetukseen ja erityisopetukseen silloin kun he niitä tarvitsevat.

Opetuksen saamiseen liittyvän ehdottoman oikeuden vastapainona ovat oppilaalle säädetyt käyttäytymisvelvoitteet. Ne koskevat opetukseen osallistumista, tehtävien suorittamista ja käyttäytymistä. Oppilaan tulee käyttäytyä asianmukaisesti ja suorittaa tehtävänsä tunnollisesti. Velvollisuus osallistua opetukseen merkitsee käytännössä oppivelvollisuuskoulussa ehdotonta velvollisuutta läsnäoloon. Vanhempien on erikseen anottava lapselle tilapäinenkin vapaus koulunkäynnistä. Vanhempien tulee myös mahdollisimman nopeasti ilmoittaa oppilaan poissaolosta sairauden takia kouluun. Vanhempien tulee puolestaan saada mahdollisimman nopeasti tieto, jos heidän lapsensa ei ole osallistunut opetukseen.

Oppilaat ovat vastuussa koulussa aiheuttamistaan vahingoista. Oppilaiden aiheuttamiin vahinkoihin sovelletaan vahingonkorvauslakia. Oppilas, joka tahallaan tai tuottamuksellisesti vahingoittaa koulun, toisten oppilaiden, opettajan tai muun tahon omaisuutta, on vahingonkorvauslain mukaan

⁴³ Olkinuora, E. & Mattila, E. 2001

⁴⁴ emt.

⁴⁵ emt.

velvollinen korvaamaan aiheuttamansa vahingon. Vahingonkorvausvelvollisuudelle ei ole säädetty alaikäraja.

Oppilaan vastuun ja hyvinvoinnin edistämisen kannalta tärkeä on Opetushallituksen hyväksymiin perusopetuksen 1-2 vuosiluokkien opetussuunnitelman perusteisiin sisältyvä ns. oppimissuunnitelma. Perusopetuksen aloitusvaiheessa oppilaalle vaoidaan laatia oppimissuunnitelma, jonka avulla pyritään turvaamaan hänelle parhaat edellytykset oppia ja edetä opinnoissaan. Opettaja laatii oppimissuunnitelman yhteistyössä oppilaan ja mahdollisuuksien mukaan huoltajien kanssa. Suunnitelmassa kiinnitetään huomiota oppilaan kehityksen kannalta olennaisiin tekijöihin: oppilaan kasvu, kehitys ja oppimiselle asetettavat tavoitteet sekä arvio oppilaan vahvuuksista ja kehittämistarpeesta. Oppimissuunnitelman toteutumista arvioidaan yhdessä opettajan, oppilaan ja huoltajien kanssa. Oppimissuunnitelmaa voidaan myös käyttää oppilaan ohjauksessa. Vastuuta omasta oppimisesta halutaan antaa jo varhaisessa vaiheessa, ikäkauden ja edellytysten mukaisesti. Tällä tavoin hän oppii asettamaan itselleen ja työnsä tavoitteita ja ratkaisemaan keinoja tavoitteisiin pääsemiseksi. Itse tehdyt tavoitteet ja ponnistelu niiden saavuttamiseksi tukee terveen itsetunnon kehittymistä ja antaa tyydytystä koulutyöstä. Yksilöllisesti laadittu oppimissuunnitelma on eräs keino kiinnittää oppilas koulunkäyntiin ja estää oppimistulosten heikkeneminen.

Lapset oppivat vastuun häntä lähellä olevien aikuisten kanssa ja heidän tukemanaan, toimimalla yhdessä ja noudattamalla yhteisön pelisääntöjä. Vastuuta ja yhteiskunnassa vallitsevaa demokratiaa opitaan yhdessä tekemällä.⁴⁶ (katso⁴⁷). On myös tärkeää, että lapsi oppii ymmärtämään tekojensa ja toimintansa merkityksen itselleen ja muille. Tämä edellyttää, että vanhemmat ja koulu tukevat lasta.

11. OHJELMA TURVALLISEN LAPSUUDEN VARMISTAMISEKSI

Merkittävä kannanotto lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen on Suomen Kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma⁴⁸. Ohjelman mukaan, sillä pyritään varmistamaan turvallinen lapsuus. Ohjelmassa on korostettu erityisesti seuraavia asioita: Lapsella on oikeus vanhempiinsa ja terveeseen kasvuun. Julkisen vallan tehtävänä on tukea perheiden tehtävää ja turvallisen lapsuuden toteutumista. Lapsen ja perheen ulottuvilla tulee olla monipuoliset palvelut. Lapsen omaa erityislaatuisuutta kunnioitetaan ja lapsen tulevaisuuden suunnitelmien toteutumista edistetään. Lapsipoliittikkaa tulee harjoittaa pitkäjänteisesti ja vastuullisesti. Tässä yhteydessä puhutaan mm. vanhemmuudesta ja sen tukemisesta myös yhteiskunnan toimin, lasten kanssa työskentelevien kasvatustyöstä, yhteiskunnan ja liikenteen turvallisuuden edistämisestä ja haavoittavissa elämäolosuhteissa kasvavien lasten erityisestä suojelusta. Ohjelmalla huolehditaan lapsuuden voimavaroista lapsen eri kehitysvaiheissa ja perheen elämäntilanteissa. Tarkasteltavina asioina ovat mm. työ- ja perhe-elämän yhteensovittaminen, tulonsiirrot, tuet, palvelut omalla äidinkielellä, kasvun mahdollistuminen erilaisissa avoimissa voimavarakeskuksissa kuten kouluissa, päiväkodissa ja vapaa-ajan toiminnoissa. Lapsipoliittisella ohjelmalla edistetään lapsen mahdollisuutta toimia aktiivisena osallistuvana kuntalaisena. Tarkasteltavana ovat mm. yhteisöjen toimintatavat ja osallistumisen kanavat sekä mahdollisuudet tasa-arvoiseen koulutukseen. Lapsipoliittisen ohjelman mukaan sosiaaliset valmiudet eivät synny itsestään, vaan osallistumisen ja kuulluksi tulemisen kautta.⁴⁹

⁴⁶ Madsen, M, C. 1999.

⁴⁷ Katso tämän työryhmämuistion liiteosa, sivu 51. Eräitä osallisuutta edistäviä hankkeita.

⁴⁸ Suomen kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma 2000

⁴⁹ emt.

Lapsipolitiikan aihepiiriin kuuluvat kaikki yhteiskunnalliset päätökset ja linjaukset sekä käytännön toimet, joilla vaikutetaan lasten ja nuorten yhteiskunnalliseen asemaan, oikeuksiin sekä hyvinvointiin nyt ja tulevaisuudessa. Lapsipolitiikka on enemmän kuin perhepolitiikka, koulupolitiikka, nuorisopolitiikka tai lastensuojelupolitiikka. Esimerkiksi kehitys työmarkkinoilla, yhteiskuntasuunnittelu ja asuntopolitiikka vaikuttavat keskeisesti lasten, ja nuorten ja perheiden elämään.⁵⁰

Oleennaista Kuntaliiton lapsipoliittisessa ohjelmassa on se, että siinä edellytetään, että kaikessa päätöksenteossa otetaan huomioon päätöksen vaikutus lapsiin ja nuoriin. Tämä on tuore tapa nähdä lapset ja nuoret tasa-arvoisina yhteisten asioiden ja yhteiskunnan kehittämisessä. Kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma antaa erinomaisen tuen koulujen oppilashuoltotyön kehittämislle.

12. RAHOITUSJÄRJESTELMISTÄ

12.1 Sosiaali- ja terveydenhuollon rahoitusjärjestelmä

Suunnittelu- ja valtiosuuslain mukaan kunnan tulee osoittaa voimavaroja valtiosuuden perusteena olevaan sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Laki ei kuitenkaan määrittele voimavarojen määrää. Järjestettävien lakisääteisten palvelujen vähimmäislaajuus määräytyy palvelujen järjestämisestä koskevien lakien perusteella. Useiden palvelujen laajuus on yksityiskohtaisesti määrittelemättä. Kunnilla on suuri harkintavalta palvelujen laajuuden suhteen. Toisaalta joidenkin palvelujen laajuus määräytyy säädösten tasolla hyvin tarkasti.

Suunnittelu- ja valtiosuuslain mukaan kunta voi järjestää palvelut omana toimintanaan, yhteistyössä muiden kuntien kanssa, olemalla jäsenenä kuntayhtymässä tai ostamalla palvelut valtiolta, toiselta kunnalta, kuntayhtymältä tai yksityiseltä palveluntuottajalta.

Kunta voi käytännössä harkita, miten palvelut järjestetään, ellei muualla lainsäädännössä ole poikkeavia säännöksiä. Eräissä laeissa, esimerkiksi erikoissairaanhoidolaissa ja kehitysvammaisten erityishuollosta annetussa laissa, on säännökset kuulumisesta kuntayhtymään, mutta nämä rajoitukset huomioon ottaen palvelujen järjestämistapa on vapaa.

Vastuu palvelujen rahoituksesta on kunnilla. Käytännössä kunnat rahoittavat toimintansa kunnallisveroilla, valtiosuuksilla ja maksuilla. Kunnan valtiosuus lasketaan sosiaali- ja terveydenhuollon laskennallisten kustannusten sekä omarahoitusosuuden erotuksena. Laskennalliset kustannukset määritellään erikseen sosiaalihuollon ja terveydenhuollon määräytymistekijöiden sekä kunnan syrjäisyyden perusteella. Valtiosuus määräytyy palvelujen järjestämisen kustannuksiin vaikuttavista tekijöistä kuvaavien perusteiden mukaan. Määräytymistekijöitä ovat kunnan asukasluku ja ikärakenne, palvelu- ja jalostusaloilla toimivien osuus työllisestä työvoimasta (työssäkäyntikerroin), asukkaiden sairastavuus ja työttömyys. Lisäksi kunnat voivat saada erillistä valtiosuuta investointien - perushankkeiden - toteuttamiseksi.

Sosiaali- ja terveydenhuollon käyttökustannusten valtiosuudet (laki sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtiosuudesta 733/1992) on vuodesta 1993 lukien määrätty sellaisten laskennallisten määräytymistekijöiden perusteella, jotka kuvaavat kunnan palvelutarvetta tai

---

⁵⁰ emt.

olosuhdetekijöitä, jotka vaikuttavat palvelujen tuotantokustannuksiin. Järjestelmää on viimeksi uudistettu vuoden 1997 alusta, jolloin muun muassa valtionosuuden laskentatapaa ja eräitä määräytymistekijöitä tarkistettiin.

Kunnan asukasluku ja ikärakenne otetaan sekä sosiaalihuollon että terveydenhuollon osalta huomioon siten, että ikäryhmittäiset (5 ikäryhmää) laskennalliset kustannukset kerrotaan asianomaiseen ikäryhmään kuuluvien lukumäärällä. Lisäksi sosiaalihuollon osalta 0 - 6-vuotiaiden laskennalliset kustannukset kerrotaan työssäkäyntikertoimella. Työttömyyden vaikutus kustannuksiin lasketaan kertomalla asukasta kohden määritelty laskennallinen kustannus kunnan asukasluvulla ja työttömyyskertoimella sekä kertomalla erikseen kunnan työttömien lukumäärällä työtöntä kohden määritelty laskennallinen kustannus. Sairastavuuden perusteella määräytyvät kustannukset lasketaan kertomalla erikseen asukasta kohden määritelty markkamäärä kunnan asukasluvulla ja sairastavuuskertoimella. Sairastavuuskerroin lasketaan puolestaan työkyvyttömyyseläkkeellä olevien alle 55-vuotiaiden ikä- ja sukupuolivakioidun lukumäärän perusteella.

Valtionosuuden perusteena olevat kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon laskennalliset kustannukset saadaan laskemalla yhteen sosiaalihuollon ja terveydenhuollon laskennalliset kustannukset. Jos kunnalle on vahvistettu syrjäisyyskerroin, kerrotaan summa lisäksi tällä kertoimella.

Kunnan omarahoitusosuus lasketaan kertomalla asukasta kohden määritelty omarahoitusosuus kunnan asukasluvulla.

12.2 Opetustoimen rahoitusjärjestelmä

Koulutuksen rahoitusjärjestelmä kokonaisuutena kattaa käyttökustannuksiin ja perustamishankkeisiin myönnettävän lakisääteisen ja harkinnanvaraisen rahoituksen. Rahoitusta voidaan myöntää ja maksaa kunnalle, usean kunnan yhdessä perustamalle kuntayhtymälle sekä rekisteröidylle yhteisölle ja säätiölle.

Perusopetuksen, lukion ja ammatillisen peruskoulutuksen ja ammattikorkeakoulujen rahoitus määräytyy opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain mukaisesti opiskelijamäärän ja opiskelijaa kohden määrätyn yksikköhinnan tulon perusteella. Tämä tulo on valtionosuuden peruste. Jos koulutuksen järjestäjä järjestää useaan eri koulutusmuotoon kuuluvaa koulutusta valtionosuuden peruste saadaan laskemalla yhteen mainittujen koulutusmuotojen opiskelijamäärien ja koulutusmuodoille erikseen määrättyjen yksikköhintojen tulot. Kunnan osalta valtionosuuden perusteessa otetaan vastaavalla tavalla huomioon muitakin kunnan järjestämiä toimintoja. Tällaisia toimintoja ovat opiskelijakohtaiset, asukasmäärän perusteella rahoitettava taiteen perusopetus, kirjastot ja kuntien kulttuuritoiminta. Yksikköhinnat lasketaan joka toinen vuosi kaikille koulutuksen järjestäjille yksikköhintojen määräämistä edeltäneenä vuonna aiheutuneiden valtakunnallisten kokonaiskustannusten perusteella. Kustannuksiin luetaan mukaan mainittuja koulutusmuotoja koskevan lainsäädännön mukaiset toiminnan kustannukset

Kuntayhtymä ja yksityinen koulutuksen järjestäjä saavat valtiolta rahoituksena edellä mainitulla tavalla lasketun valtionosuuden perusteen kokonaisuudessaan. Opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetussa laissa puhutaan kuntayhtymän ja yksityisen koulutusjärjestelmän osalta rahoituksesta, joka vastaa valtionosuuden perustetta. Kuntien osalta valtionosuus lasketaan siten, että valtionosuuden perusteesta vähennetään kunnan rahoitusosuus. Kunnan rahoitusosuuden kautta

kunnat osallistuvat yksikköhintojen ja opiskelijamäärien perusteella laskettuihin opetustoimen laskennallisiin kustannuksiin.

Kunnan rahoitusosuus opetustoimen kustannuksiin määräytyy asukasta kohden. Asukaskohtainen kunnan rahoitusosuus opetustoimen kustannuksiin lasketaan yksikköhintojen perusteella laskettujen valtakunnallisten kokonaiskustannusten perusteella. Nämä kokonaiskustannukset pitävät sisällään kunnan itse järjestämän koulutuksen lisäksi kuntayhtymien, yksityisten yhteisöjen ja säätiöiden sekä valtion ylläpitämien oppilaitosten laskennalliset kustannukset. Kuntien rahoitusosuus on laskennallisesti 45 prosenttia em. kustannuksista. Julkisen talouden säästötoimenpiteiden jälkeen rahoitusosuuksiin tehtyjen korotusten perusteella kuntien rahoitusosuus on runsaat 50 prosenttia em. kustannuksista. Asukasta kohden laskettu kunnan rahoitusosuus on kaikissa kunnissa yhtä suuri (3059,- markkaa vuonna 2001).

Asukasta kohden lasketun kunnan rahoitusosuuden myötä opetustoimessa on vuoden 1997 alusta luovuttu kahta poikkeusta lukuun ottamatta erillisistä lakisääteisistä opiskelijoiden kotikuntien maksuosuuksista koulutuksen järjestäjille. Opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 50 §:n mukaan perusopetusta sairaalassa tai koulukodissa saavan oppilaan kotikunta on kuitenkin velvollinen maksamaan erillistä kotikunnan maksuosuutta sairaalan sijaintikunnalle ja koulukotiopetuksen järjestäjälle. Tällä maksuosuudella pyritään turvaamaan huomattavasti muuta opetusta kalliimman sairaalaopetuksen ja koulukotiopetuksen järjestämisen edellytykset. Kotikunnan maksuosuus lasketaan sairaalaopetuksessa hoitopäivien määrän perusteella, koska hoitopäivien ja työpäivien määrä voi opetuksessa vaihdella huomattavastikin eri oppilaiden osalta.

Perusopetuksessa rahoituksen perusteena käytetään syyskuun 20. päivän todellista oppilasmäärää. Lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa rahoitus määräytyy tammikuun 20. päivän ja syyskuun 20. päivän opiskelijamäärien keskiarvon mukaisesti.

Järjestelmän perusajatuksena on, että yksikköhinnoissa otetaan huomioon kunkin koulutusmuodon erityiset rahoitustarpeet sekä koulutuspalveluiden tuottamisessa olevat erilaiset olosuhdetekijät, jotka vaikuttavat kustannuksiin. Kuntien valtionosuuslain mukainen kuntien verotuloihin perustuva valtionosuuksien tasaus tasoittaa kuntien tulopohjissa olevia eroja. Eri kunnissa yhtä suuri asukaskohtainen kunnan rahoitusosuus puolestaan tasaa palvelurakenteeltaan erilaisten kuntien opetustoimen menoja. Sosiaali- ja terveystoimen valtionosuusjärjestelmä on tältä osin perusteeltaan samanlainen.

Opetustoimen rahoitus käyttökustannuksiin maksetaan suoraan koulutuksen järjestäjälle eli sille kunnalle, kuntayhtymälle tai yksityiselle yhteisölle tai säätiölle, jonka oppilaitokseen opiskelija on otettu. Kun opiskelijat saavat etenkin perusopetuksen jälkeisessä koulutuksessa vapaasti hakeutua haluamaansa koulutukseen, rahoitus kohdentuu koulutuksen järjestäjälle opiskelijan tekemien opiskelupaikan valintaa koskevien päätösten mukaisesti.

13. PERUSTEITA HYVÄN OPPILASHUOLLON JÄRJESTÄMISEKSI

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin perusta on kodin ja yhteisön antama turvallisuus, huolenpito, välittäminen ja vastuu. Hyvinvointi on kasvun, kehityksen ja oppimisen perusta.

Koulussa hyvinvointi perustuu oppilaan ja opettajan väliseen aitoon vuorovaikutukseen sekä kouluyhteisön myönteiseen ilmapiiriin ja toisista välittämiseen. Yhteisöllisyys tukee oppimista,

kasvua ja kehitystä. Opettaja on vanhempien ohella oppilaan koulunkäynnin tärkein tukija koulussa. Opettajan rooli oppilaan ongelmien havaitsemisessa ja ongelmiin puuttumisessa jo varhaisessa vaiheessa on ensisijainen. Oppilaasta huolehtiminen edellyttää koulun kaikkien aikuisten keskinäistä luottamusta ja yhteistyötä. Koulun ja oppilaitoksen on jatkuvasti kehityttävä oppilaiden, opiskelijoiden ja heidän huoltajiensa avoimessa kohtaamisessa ja vuorovaikutustaidoissa.

Aika ennen kouluikää

Aika ennen kouluikää on perustavanlaatuinen. Varhaiskasvatuksessa tulee ottaa erityisesti huomioon lasten erilaiset taustat, mahdollisuudet ja tarpeet. Varhaiskasvatuksen tulee tukea yksilöllistä kasvua ja kehitystä läheisessä ja aidossa vuorovaikutuksessa kodin kanssa. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä tulee olla valmiudet tunnistaa lasten terveyttä ja hyvinvointia uhkaavat tekijät sekä tarvittaessa puuttua ennaltaehkäisevin keinoin lapsen kehityksen turvaamiseksi. Lapsen siirtyessä oppivelvollisuuskouluun varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee olla aktiivisesti yhteistyössä lähikoulujen oppilashuoltohenkilöstön kanssa.

Neuvolatoiminnan tehtävänä on vanhempia tukien ja ohjaten seurata lasten kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia lasten ollessa alle kouluikäisiä. On tärkeää, että myös kouluikäisten lasten vanhemmat ja huoltajat saavat tukea kasvatuksessa ja vanhemmuudessa. Oppilashuollon tulee olla aktiivinen vanhempien kanssa tehtävässä yhteistyössä.

Opetuksen ja oppilashuollon tuen järjestäminen

Koulutuksen järjestäjällä on ensisijainen vastuu järjestää olosuhteet sellaisiksi, että ne tukevat oppilaan kasvua, kehitystä ja oppimista ja että olosuhteet tukevat fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia. Ennalta ehkäisevään toimintaan sekä oppilaiden auttamiseen koulussa osallistuvat rehtori, opettajakunta ja muu koulun ja oppilaitoksen henkilökunta sekä näiden ohella koulun/opiskelijaterveydenhuollon henkilöstö, koulupsykologit, koulun sosiaalityöntekijät ja koulun tukipalveluhenkilöt.

Oppilasryhmien muodostamiseen ja työympäristön turvallisuuteen tulee kiinnittää erityistä huomiota niin, että ryhmät ja ympäristö edistävät kasvua, kehitystä, oppimista ja turvallisuutta. Oppilashuollon tehtävä on ennaltaehkäistä riskitekijöitä ja edistää oppimisympäristön kaikinpuolista turvallisuutta.

Kunnan on järjestettävä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut yleensä omille asukkaalleen eli niille, joilla on kunnassa kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta ja asuinpaikka. Sosiaalipalveluja annetaan kotipaikasta riippumatta myös olosuhteiden muutoin niin vaatiessa. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi opiskelun tai työn vuoksi kunnassa oleskelevien tarvitsemia palveluja. Myös koulu- ja opiskelijaterveydenhuolto on järjestettävä kunnassa sijaitsevien oppilaitosten opiskelijoille.

Vanhempien oikeus tietoon

Vanhemmilla, joiden lapset ovat esiopetuksessa, perusopetuksessa, lisäopetuksessa ja toisen asteen koulutuksessa on oikeus saada tietoa lastensa opiskelusta ja opinnoissa etenemisestä sekä hyvinvointia vaarantavista tekijöistä. Tietoa vanhemmat tarvitsevat lastensa koulunkäynnin

tukemiseen ja opiskelun seuraamiseen vielä lapsen täytettyä 18 vuotta ja sen jälkeenkin, kun nuori opiskelee.

Säännöllisellä yhteistyöllä, vuorovaikutuksella ja tiedonvälityksellä estetään esimerkiksi oppilaiden luvattomat poissaolot, epäsäännöllinen opiskelu ja lopulta mahdollinen syrjäytyminen. Säännöllisellä vuorovaikutuksella voidaan ehkäistä syrjäytymisprosessin alkaminen. Kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvien perheiden ja heidän lastensa mahdollisuuksiin osallistua koulun kanssa tehtävään yhteistyöhön tulee erityisesti tukea.

Oppilaiden oma vastuu

Oppilaiden vastuu omasta ja yhteisön muiden oppilaiden oppimisesta yhdessä opettajakunnan kanssa on ensisijainen. Tukioppilastoiminta on eräs keino yhteisvastuun lisäämisessä. Oppilaskunnalla on merkittävä rooli koko koulun ja opiskelijayhteisön hyvinvoinnin edistäjänä.

Oppilaiden tarvitsema tuki

Oppilaille, joiden sosiaaliset ja terveydelliset valmiudet suoriutua opinnoistaan ovat poikkeuksellisen heikot, tulee turvata koulun opetuksen tukitoimien lisäksi riittävät ja nopeasti saavutettavat kouluterveydenhuollon, lastensuojelun ja muut oppilaan ja perheen hyvinvointia edistävät palvelut. Oppilaat, joilla on päihde- tai mielenterveysongelmia tai muita vakavia ongelmia tulee saattaa erityisen hoidon ja tuen piiriin. Oppilashuollon ja opiskelijahuollon tehtävänä on vastata näiden oppilaiden hoitoon ohjauksesta.

Yhteistyön merkitys ja mahdollisuudet

Koulut ja oppilaitokset ovat osa kunnan lasten ja nuorten palveluverkoston. Hyvinvoinnin edistäminen edellyttää palveluverkoston sujuvaa yhteistoimintaa. Keskeisiä hyvinvointia edistäviä yhteistyötahoja ovat opetus- ja sivistystoimi, nuoriso-, liikunta-, vapaa-aika- ja kulttuuritoimi sekä sosiaali- ja terveystoimi. Seurakunnat, kansalaisjärjestöt ja muut yhteisöt ovat tärkeä voimavara lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämässä. Seurakunnilla on oma tärkeä rooli ja merkitys kodin ja koulun kanssa tehtävässä yhteistyössä sekä laajemminkin koulujen oppilashuoltotyössä. Samoin kansalaisjärjestöjen ja muiden yhteisöjen ammatillinen taito ja yhteistyöverkostot tulee saattaa voimavaraksi ja yhteistyökumppaniksi lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämässä. Koulujen iltapäivätoiminta on usein järjestetty edellä mainittujen tahojen kanssa yhteistyössä. Koulujen iltapäivä- ja kerhotoiminta on osa hyvinvointia edistävää oppilashuoltotyötä.

Koulun ja oppilaitoksen tulee aktiivisesti verkostoitua oman kunnan eri hallinnon alojen, järjestöjen, kolmannen sektorin ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Moniammatillinen yhteistyö edellyttää avointa vuorovaikutusta ja tietojen vaihtamista. Tietojen käsittely ja salassapitosäännökset eivät saa muodostua esteeksi tiedon kululle ja luottamuksellisen yhteistyön sujuvuudelle. Luottamuksen syventämiseksi vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö tulee olla aitoa. Vanhempien suostumus tietojen käyttämisestä heidän lastaan koskevissa asioissa on välttämätöntä. Moniammatillisen oppilashuoltotyöhön liittyvä tietosuojasäädöstö on varsin vaikeasti arkipäivän työssä tulkittavissa. Salassapitoon liittyvät kysymykset ovat yleisiä, mutta myös sektori- ja ammattikohtaisia. Näistä johtuvista syistä voi oppilashuoltotyöryhmissä tai päätettäessä asiantuntijaryhmissä oppilasta koskevista asioista syntyä erilaisia näkemyksiä tiedon salassapidosta

ja tietosuojasta. Vanhempien suostumus oppilasta koskevien tietojen luovuttamiseen poistaa salassapitovelvollisuuden aiheuttamia ongelmia. Tiedottamalla salassapitovelvollisuudesta ja muilla luottamusta lisäävillä toimenpiteillä edistetään oleellisesti luvan saamismahdollisuuksia.

Kouluavustajat

Oppilaan oppimisen, kuntoutuksen ja hyvinvoinnin tukemiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa on kouluavustajia. Kouluavustajien koulutuksella ja soveltavuudella sekä yhteistyökyvyllä on suuri merkitys oppilaan kasvun, kehityksen, oppimisen ja kuntoutuksen onnistumisessa. Ammatin hyvä hallitseminen edellyttää pitkäaikaista toimimista lasten ja nuorten parissa koulussa tai oppilaitoksessa. Ammatillinen osaaminen sekä luottamuksellinen ilmapiiri yhteisön kaikkien jäsenten kanssa syntyy vuosien varrella yhdessä toimimalla. Kouluavustajat ovat voimavara oppilashuollon toiminnassa sekä voimavara oppilaiden aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjaajina.

Yhteiskunnan vastuu oppilashuollon järjestämisessä

Oppilashuollosta on säädetty useissa laeissa: kansanterveyslaissa, lastensuojelulaissa sekä koulutusta koskevissa säädöksissä. Tämä edellyttää, että eri hallinnonalojen sektorit toimivat yhteistyössä oppilaiden oppilashuollon eri palvelujen järjestämisessä. Myös palveluiden saatavuuden ja laadun valvonta tulee perustua kunnan sisäiselle yhteistyölle sekä kuntien väliselle yhteistyölle. Opetuksen järjestän veloitteena on huolehtia siitä, että oppilashuoltoa koskeva toiminta on säädöksiin perustuvaa. Tämä edellyttää kuntien virkamiehiltä ja kuntien sekä kuntayhtymien luottamuselimissä toimivilta henkilöiltä halua puuttua epäkohtiin niin, että oppilashuollon tarve ja palveluiden tarjonta on lain edellyttämällä tasolla.

Kuntien ohella valtion aluehallintoviranomaisella, lääninhallituksilla, on keskeinen tehtävä arvioida ja kehittää oppilashuollon saatavuutta ja toimintaa sekä toiminnan laatua. Alueellisella valvonnalla sekä paikallisella, kansallisella ja kansainvälisellä arvioinnilla voidaan vaikuttaa oppilashuoltopalveluiden myönteiseen kehitykseen ja oppimisympäristön turvallisuuteen.

14. TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET

14.1 Oppilashuollon säädöspohjaa koskevat ehdotukset

Eri kunnat sekä koulutuksen ja opetuksen järjestäjät ovat toteuttaneet koulujen ja oppilaitosten oppilashuollon eri tavoin. Työryhmän tavoitteena on ollut selkiyttää ja vahvistaa oppilashuollon asemaa opetustoimessa. Tämän johdosta se esittää perusopetuslakiin (628/1998), lukiolakiin (628/1998), lakiin ammatillisesta koulutuksesta (630/1998) sekä Valtioneuvoston ohjesääntöön tehtäviä oppilas- ja opiskelijahuoltoa koskevia muutosehdotuksia. Säännöstarkistuksilla ei aseteta kunnille, koulutuksen ja opetuksen järjestäjille uusia velvoitteita.

Perusopetuslaki

1. Työryhmä ehdottaa, että perusopetuslain (628/1998) 1 luvun 3 §:n 2 momentti muutetaan kuuluvaksi: Opetus järjestetään oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaisesti ja siten että se edistää oppilaiden tervettä kasvua ja kehitystä.

Perustelu:

Tässä tarkoitettu oppilaiden terve kasvu ja kehitys edellyttää sellaisten yksilöllisten ja yhteisöllisten olosuhteiden luomista, että oppilaiden ikäkauden ja edellytysten lisäksi opetuksen järjestämisessä huomioidaan oppilaiden kasvuun ja kehitykseen liittyvien riskitekijöiden vaikutus ja ennaltaehkäisy.

2. Työryhmä ehdottaa, että perusopetuslain (628/1998) luvun 4 tuntijakoa ja opetussuunnitelman perusteita koskevan 14 §:n 2 momentti muutetaan kuuluvaksi seuraavasti: Opetushallitus päättää perusopetuksen eri oppiaineiden ja aihekokonaisuuksien sekä oppilaanohjauksen ja muun tässä laissa tarkoitetun opetuksen sekä oppilashuollon ja kodin ja koulun yhteistyön tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä. (Opetussuunnitelman perusteet)

Opetushallitus valmistelee 2 momentissa tarkoitetun opetussuunnitelman perusteita koskevan päätöksen oppilashuoltoa koskevalta osalta yhteistyössä sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen kanssa.

Perustelut:

Uutena tässä kohdassa säädetään Opetushallituksen oikeudesta päättää myös oppilashuollon sekä kodin ja koulun yhteistyön tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä. Koska aikaisemmissa säädöksissä ei ole ollut näistä mainintaa, on tarkoituksenmukaista ottaa ne osaksi opetussuunnitelmaa edistämään oppilaan oppimista, kasvua, kehitystä ja kaikinpuolista hyvinvointia. Siltä osin mitä opetussuunnitelman perusteet koskevat oppilashuoltoa ne valmistellaan yhteistyössä sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen kanssa.

Opetuksen järjestäjän tulee huolehtia siitä, että perusopetuksessa opetussuunnitelmat valmistellaan oppilashuoltoa koskevalta osalta yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveystoimen kanssa. Koulun opetussuunnitelmaan kootaan päätökset, joista kunnan toimielimet ovat toimivaltansa rajoissa päättäneet.

3. Työryhmä ehdottaa, että perusopetuslain (628/1998) luvun 7 Opetuksen maksuttomuutta koskeva 31§:n 1 momentti muutetaan kuuluvaksi: Opetus ja sen edellyttämät oppikirjat ja muu oppimateriaali sekä työvälineet ja työaineet ovat oppilaalle maksuttomia. Oppilaalla on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät, tarvittavat oppilashuoltopalvelut. Vammaisella ja muulla erityistä tukea tarvitsevalla oppilaalla on lisäksi oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetuspalvelut, erityiset apuvälineet sekä 39 §:n nojalla järjestettävät palvelut.

Perustelut:

Tämän muutoksen tarkoituksena on, että kaikilla oppilashuoltoa tarvitsevilla oppilailla tulee olla saatavana maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät, tarvittavat oppilashuoltopalvelut. Tässä tarkoitettu oppilashuolto on oppilaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä, ylläpitämistä ja niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa.

Lukiolaki

4. Työryhmä ehdottaa, että lukiolain (629/1998) tuntijakoa ja opetussuunnitelman perusteita koskevan 10 §:n 2 momentti muutetaan kuuluvaksi seuraavasti: Opetushallitus päättää eri aineiden, aineryhmien ja aihekokonaisuuksien sekä opinto-ohjauksen, opiskelijahuollon ja kodin ja koulun yhteistyön tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä. (Opetussuunnitelman perusteet)

Opetushallitus valmistelee 2 momentissa tarkoitettun opetussuunnitelman perusteita koskevan päätöksen opiskelijahuoltoa koskevalta osalta yhteistyössä sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskuksen kanssa.

Perustelut:

Uutena tässä kohdassa säädetään Opetushallituksen oikeudesta päättää myös opiskelijahuollon sekä kodin ja koulun yhteistyön tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä. Koska aikaisemmassa säädöksessä ei ole ollut näistä mainintaa on tarkoituksenmukaista ottaa ne osaksi opetussuunnitelmaa edistämään opiskelijan oppimista, kasvua, kehitystä ja kaikinpuolista hyvinvointia. Siltä osin mitä opetussuunnitelman perusteet koskevat opiskelijahuoltoa ne valmistellaan yhteistyössä sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskuksen kanssa.

Koulutuksen järjestäjän tulee huolehtia siitä, että lukiokoulutuksen opetussuunnitelmat valmistellaan opiskelijahuoltoa koskevalta osalta yhteistyössä alueen sosiaali- ja terveystieteiden viranomaisten kanssa. Lukion opetussuunnitelmaan kootaan päätökset, joista kunnan toimielimet ovat toimivaltansa rajoissa päättäneet.

5. Työryhmä ehdottaa, että lukiolain (629/1998) luvun 5 muita etuja koskeva 29 § muutetaan kuuluvaksi: Opiskelijan koulumatkoista aiheutuviin kustannuksiin myönnettävästä tuesta ja opintotuesta säädetään erikseen.

Opiskelijalla on lisäksi oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät, tarvittavat opiskelijahuoltopalvelut

Vammaisella tai muusta syystä erityistä tukea tarvitsevalla opiskelijalla on oikeus opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin, muihin opetuspalveluihin sekä erityisiin apuvälineisiin siten kuin siitä erikseen säädetään.

Perustelut:

Tämän muutoksen tarkoituksena on, että kaikilla opiskelijahuoltoon tarvitsevilla opiskelijoilla tulee olla saatavana maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät, tarvittavat oppilashuoltopalvelut. Tässä tarkoitettu opiskelijahuolto on opiskelijan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden, ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä, ylläpitämistä ja niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa.

Laki ammatillisesta koulutuksesta

6. Työryhmä ehdottaa, että laissa ammatillisesta koulutuksesta (630/1998) 3 luvun, 13 §:n toinen momentti muutetaan kuuluvaksi seuraavasti: Opetushallitus päättää koulutusaloittain ja tutkinnoittain 12 § 2 momentissa tarkoitettujen opintojen sekä opiskelijahuollon ja kodin ja oppilaitoksen yhteistyön tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä (opetussuunnitelman perusteet). Opetussuunnitelman perusteet voidaan antaa erikseen nuorten ja aikuisten koulutusta varten.

Opetushallitus valmistele 2 momentissa tarkoitettun opetussuunnitelman perusteita koskevan päätöksen opiskelijahuoltoon koskevalta osalta yhteistyössä sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskuksen kanssa.

Perustelut:

Uutena tässä kohdassa säädetään Opetushallituksen oikeudesta päättää myös opiskelijahuollon sekä kodin ja oppilaitoksen yhteistyön tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä. Koska aikaisemmassa säädöksessä ei ole ollut näistä mainintaa, on tarkoituksenmukaista ottaa ne osaksi opetussuunnitelmaa edistämään opiskelijan oppimista, kasvua, kehitystä ja kaikinpuolista hyvinvointia. Siltä osin, mitä opetussuunnitelman perusteet koskevat oppilashuoltoon ne valmistellaan yhteistyössä sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskuksen kanssa.

Koulutuksen järjestäjän tulee huolehtia siitä, että opetussuunnitelmat valmistellaan opiskelijahuoltoon koskevalta osalta yhteistyössä alueen sosiaali- ja terveystieteiden viranomaisten kanssa.

7. Työryhmä ehdottaa, että lakiin ammatillisesta koulutuksesta (630/1998) 5 luvun 37 §:ään lisätään uusi 3 momentti, jolloin nykyinen 3 ja 4 momentti siirtyvät 4 ja 5 momentteiksi.

Opiskelijalla on lisäksi oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät, tarvittavat opiskelijahuoltopalvelut.

38§. Opintososiaaliset edut erityisopetuksessa, sen ensimmäisestä momentista vastaavasti poistetaan opiskelijan oikeus muihin opiskelijahuoltopalveluihin.

38 §:n ensimmäinen momentti muutetaan seuraavasti.

Erityisopetusta saavalla opiskelijalla on oikeus opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin sekä erityisiin apuvälineisiin. Vammaiselle opiskelijalle järjestettävistä muista palveluista ja tukitoimista säädetään erikseen.

Perustelut:

Tämän muutoksen tarkoituksena on, että kaikilla opiskelijahuoltoa tarvitsevilla tulee olla saatavana maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät, tarvittavat opiskelijahuoltopalvelut. Tässä tarkoitettu opiskelijahuolto on opiskelijan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä, ylläpitämistä ja niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa.

Muutos valtioneuvoston ohjesääntöön

8. Työryhmä ehdottaa, että valtioneuvoston ohjesäännön 20 §:n 3 kohtaan lisätään opetusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteistoimintaa edellyttäväksi esiopetuksen lisäksi myös oppilashuoltoon liittyvät kysymykset. Kohta kolme muutetaan kuuluvaksi seuraavasti: *esiopetus, perusopetus, lukiokoulutus sekä muu yleissivistävä koulutus, näistä esiopetus ja oppilashuoltoon liittyvät kysymykset yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa.*

14.2 Lainsäädännöllisiä jatkotoimenpide-ehdotuksia**Lastensuojelulaki**

1. Työryhmän käsityksen mukaan nykyinen lastensuojelulaki on tulkinnanvarainen. Oppilaiden tarvitsemien palvelujen turvaamiseksi tulee säädöksiä tarkentaa. Samalla tulee arvioida ja ratkaista, missä lainsäädännössä koulupsykologeista ja koulukuraattoreista sekä heidän tehtävistään tulee säätää. Työryhmä ehdottaa, että tätä tehtävää varten nimetään toimikunta.

Kansanterveyslaki

2. Työryhmän käsityksen mukaan kansanterveyslaissa olevat koulu- ja opiskelijaterveydenhuoltoa koskevat säännökset eivät tällä hetkellä riittävästi turvaa oppilaiden ja opiskelijoiden oikeutta saada tarvitsemiaan koulu- ja opiskelijaterveydenhuollon palveluita. Näiltä osin lainsäädäntöä tulee tarkentaa. Työryhmä ehdottaa, että edellä mainittu toimikunta selvittää ja tekee tarvittavat muutosehdotukset.

Henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskeva lainsäädäntö

3. Työryhmän käsityksen mukaan henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevat säädökset tulee selkiyttää siten, että ne edesauttavat yksittäisen oppilaan ja opiskelijan oikeuksien toteutumista ja tukevat koulujen ja oppilaitosten mahdollisuuksia järjestää opetus ja oppilashuolto oppilaan edun mukaisesti. Tämä periaate tulee sisällyttää kansanterveyslain, lastensuojelulain ja koulutusta koskevien lakien puitteissa työskentelevien oppilashuolto- ja opetushenkilöstön tietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskeviin säädöksiin. Oppilashuollon työtehtävien määrittely toimii perusteena henkilötietojen keräämiselle. Toiminnan näkökulmasta koulujen ja oppilaitosten oppilas- ja opiskelijahuoltotoiminta tulisi kokonaisuutena määritellä. Laista tulisi ilmetä, mitä tehtäviä siihen liittyy, ketkä osallistuvat oppilashuoltotoimintaan jne.

Työryhmä ehdottaa, että edellä mainittu toimikunta selvittää lainsäädäntömuutostarpeet ja tekee tarvittavat lainsäädäntöä koskevat muutosehdotukset.

14.3. Ehdotukset oppilashuollon kehittämistavoitteiksi

Opetuksen ja oppilashuollon järjestäminen

1. Perusopetuksen oppilasryhmien muodostamiseen ja kokoon tulee kiinnittää erityistä huomiota siten kuin siitä on perusopetuslaissa säädetty. Ryhmiä muodostettaessa tulee ottaa ensisijaisesti huomioon oppilaan oppiminen, kasvu ja kehitys sekä huolehtia siitä, että ryhmät muodostavat oppilaille turvallisen oppimisympäristön
2. Turvallisen oppimisympäristön ja hyvän opetuksen turvaamiseksi opettajankoulutusta koskevissa valtakunnallisissa kehittämissuunnitelmissa tulee huolehtia siitä, että erityisopettajia, oppilaanohjaajia ja opinto-ohjaajia koulutetaan tarvetta vastaavasti ja että kouluissa on kelpoisuuden omaavat opettajat.
3. Kouluavustajien asema, koulutus ja pätevyydelle asetettavat kriteerit tulee selkiyttää.
4. Kunnan tulee määritellä johtosäännössään miten oppilashuollon tehtävät, kouluterveydenhuolto ja oppilaiden psykososiaaliset palvelut järjestetään, toteutetaan ja koordinoidaan.
5. Kunnan on osoitettava koulujen ja oppilaiden käyttöön riittävät oppilashuoltopalvelut. Palvelut määritetään tarvetta vastaaviksi yhdessä opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen kanssa
6. Opetustoimen tulee laatia yhdessä kuntien sosiaali- ja terveystoimen kanssa alueensa oppilashuollon toteuttamissuunnitelma ja toiminnan arviointisuunnitelma.
7. Kouluterveydenhuolto, koululääkäri, kouluterveydenhoitajan, koulupsykologin ja koulukuraattorin palvelut tulee saattaa valtakunnallisen ja paikallistason arviointiin perustuvalla, tarvetta vastaavalla tasolla ja tasa-arvoisesti koko maassa. Näiden palveluiden tulee olla saatavana koulupäivän aikana, joustavasti, pääsääntöisesti koululta tai oppilaitoksesta tai mahdollisimman läheltä oppilaan opiskelupaikkaa. Oppilashuoltopalveluille tulee varata moniammatilliseen työskentelyyn ja asiakkaan tarpeisiin soveltuvat asianmukaiset ja riittävät tilat.
8. Peruskoulussa, lukiossa ja ammatillisessa oppilaitoksessa tulee olla joko yksin tai yhdessä muiden koulujen tai oppilaitosten kanssa oppilashuoltotyöryhmä. Oppilashuoltotyöryhmän tulee toimia yhteistyössä oppilaiden vanhempien ja kasvatuksesta vastaavien viranomaisten sekä hoidosta vastaavien asiantuntijoiden kanssa. Oppilashuoltotyöryhmän tulee toimia ensisijaisesti ennaltaehkäisevästi mutta sen tulee tarvittaessa nopeasti puuttua oppilaiden ongelmiin.

Muut kehittämistavoitteet

9. Vanhemmat tulee kutsua riittävän usein oppilasta koskeviin oppimista, terveyttä ja sosiaalista hyvinvointia edistäviin kasvatukseen ja oppilashuollon neuvotteluihin. Erityisen tärkeänä työryhmä pitää huoltajien osallistumista kouluterveydenhuollon, oppilashuollon sekä oppilaanohjausneuvotteluihin lapsen siirtyessä esiopetukseen, esiopetuksesta alkuopetukseen sekä

oppilaan siirtyessä uuteen oppimisympäristöön kuudennelta luokalta seitsemännelle luokalle sekä perusopetuksesta toisen asteen koulutukseen. Neuvotteluissa saatujen tietojen luovuttaminen edellyttää vanhempien suostumusta. Tämän vuoksi olisi tietoa ja luottamusta lisäävillä toimenpiteillä edistettävä luvan saamista.

10. Työmarkkinoiden tulee pyrkiä sellaisiin joustoihin, että se omilla toimenpiteillään tekee mahdolliseksi vanhempien osallistumisen oppilaiden ja opiskelijoiden kannalta välttämättömiin oppilaan hyvinvointia edistäviin oppilashuoltoneuvotteluihin ja tarvittaviin yhteisiin ennaltaehkäiseviin tai hoitotoimenpiteisiin. Koulujen ja oppilaitosten henkilökunnan palvelusuhteen ehtoja ja työjärjestelyjä tulee kehittää niin, että vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö ja moniammatillinen yhteistyö sekä oppilashuoltotyöryhmien kokoukset ovat tosiasiallisesti mahdollisia myös koulupäivän aikana ja että vanhemmat voivat osallistua yhteistyöhön ja neuvotteluihin heille sopivana ajankohtana.

11. Opettajankoulutukseen tulee sisällyttää oppilaiden terveyttä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia, koko kouluyhteisön hyvinvointia sekä oppilashuoltotyötä koskevia opintoja. Opiskelijoiden tulee harjaantua teoriaopintojen ja käytännön harjoittelun avulla moniammatilliseen työskentelyyn sekä kodin ja koulun yhteistyöhön. Valmistuttuaan opettajalla tulee olla valmiudet tunnistaa oppilaiden oppimiseen ja opiskeluun liittyvät vaikeudet. Opettajankoulutuksen tulee myös nykyistä enemmän painottaa ihmissuhde-, vuorovaikutus- ja viestintätaitojen kehittämiseen.

12. Kuntien ja muiden opetuksen järjestäjien tulee huolehtia opettajien ja oppilashuollon tehtävissä toimivien täydennyskoulutuksesta. Oppilashuollon tehtävissä toimiville terveyden- ja sosiaalihuollon työntekijöille tulee järjestää perehdyttävää koulutusta, jolla lisätään heidän koulun toimintaympäristöön, opettamiseen ja oppimiseen liittyvää tietoa. Kuntien, lääninhallitusten, yliopistojen täydennyskoulutuslaitosten ja opettajankoulutuksen harjoittelukoulujen tulee vastata oppilashuollon henkilöstön koulun oppilashuoltoon liittyvästä perehdyttävästä ja täydennyskoulutuksesta.

13. Oppilaiden ja opiskelijoiden oppimisympäristön turvallisuussäädökset tulee saattaa työturvallisuuden ja työturvallisuusvalvonnan osalta samalle tasolle kuin työntekijöiden työturvallisuudesta annetut säädökset.

14. Eri hallinalojen yhteistyötä tulee lähentää ja poistaa yhteistyön esteet, ensisijaisesti opetus- ja sivistystoimen sekä sosiaali- ja terveystoimen väliltä.

15. Sosiaali- ja terveystoimessa tulee kohdistaa huomio alle oppivelvollisuusikäisten lasten terveyteen, hyvinvointiin, syrjäytymiseen sekä myös ennaltaehkäisevään oppilashuoltoon liittyviin näkökohtiin. Neuvolatoiminnassa tulee olla aktiivisesti yhteistyössä lasten päivähoidon sekä koulujen kanssa ja kehittää toimintaansa siten, että lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvät häiriötekijät voidaan ehkäistä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

16. Valtion tulee tehostaa harkinnanvaraisten osuuksien kohdistamista erityisen vaikeassa taloudellisessa tilanteessa oleviin kuntiin tai muulla tavalla huolehtia resursseista niin, että oppilashuollon kehittämiseksi tarvittavat voimavarat voidaan turvata tasa-arvoisesti.

15. EHDOTUSTEN KUSTANNUSVAIKUTUKSISTA

Oppilashuollon rahoitus perustuu edellä todettuihin sosiaali- ja terveydenhuoltoon sekä opetustoimen rahoitusta koskeviin säädöksiin. Koulujen oppilashuoltoon ei ole osoitettu erillisrahoitusta, vaan tuki kanavoituu rahoitusjärjestelmien kautta. Oppilashuoltotoimintaa ohjaavien säädösten, kansanterveyslain, lastensuojelulain sekä koulutusta koskevien lakien perusteella koulutuksen ja opetuksen järjestäjät ovat voineet järjestää itse harkitsemallaan tavalla oppilaan ja opiskelijan opetukseen osallistumisen edellyttämät oppilashuoltopalvelut.

Edellä kohdassa 14.1, sen johdanto-osassa on todettu, ettei kunnille, koulutuksen ja opetuksen järjestäjille aseteta aikaisempaan verrattuna uusia velvoitteita ja että työryhmän tekemien lainsäädäntöä ja oppilashuollon kehittämistä koskevien ehdotusten tarkoituksena on selkiyttää oppilashuollon asemaa ja säännöksiä ja etteivät ne sellaisenaan nykyiseen käytäntöön verrattuna aiheuta lisäkustannuksia. Työryhmä katsoo, että sen ehdottamat säännöstarvikset ovat toteutettavissa nykyisen laskennallisen rahoitusjärjestelmän puitteissa.

16. KÄYTETTYÄ KIRJALLISUUTTA

- Aalberg, V.** 2001. Moniongelmainen lapsi, moniongelmainen perhe. Koululaisten terveys,
- Aittola, T.** 1998. Nuorten arkipäivän oppimisympäristöt teoksessa Laurinen, L. (toim.) 1998. Koti kasvattajana, elämä opettajana. Juva. WSOY
- Aittola, T., Koikkalainen, R., Vaherva, T.** 1997. Aikuisten oppiminen arkielämän ympäristössä. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen julkaisuja 6/1997
- Bardy, M., Salmi, M. & Heino, T.** 2001. Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun.. Stakes, Raportteja 263, Helsinki.
- Esser, G., Schmidt, M. H. & Woerner, W.** 1990. Epidemiology and Course of Psychiatric Disorders in School-Age Children – Results of a Longitudinal Study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 31 (2), 243-263.
- Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisu** 1999. Lasten ja nuorten hyvinvointi Etelä-Suomen läänissä 1998 raportti I
- Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisu** 2000. Osallistuva oppilashuolto
- Halila, A.** 1949-1950 Suomen kansakoululaitoksen historia. Osat I-IV, Porvoo: Werner Söderström osakeyhtiö
- Heimo, E.** 1999. Lapsiperheen psykososiaalinen tukeminen äitiys- ja lastenneuvolassa. Turun yliopisto, Hoitotieteen laitos. Lisensiaatintutkimus.
- Hughes, M. & Wikeley, F. & Nash, T.** 1994. *Parents and Their Childrens Schools.* Oxford. Blackwell
- Itä_Suomen lääninhallituksen julkaisuja n:o 47
- Jakonen, S. & Tervonen, E. & Moilanen, A. & Eskelinen, M. & Kallinen, S. & Kähkönen, E. & Pekkonen, P. & Hiltunen, T. & Tossavainen, K.** 2001. Terveys ja hyvinvointi koulu yhteisössä.
- Jauhiainen, A.** 1993. Koulu, oppilaiden huolto ja hyvinvointivaltio. Turku: Painosalama Oy
- Jauhiainen, A.** 2001. Oppilashuollon kehityslinjoja Suomessa teoksessa **Jahnukainen, M.** (toimi.) 2001. Lasten erityishuolto ja –opetus Suomessa. Lastensuojelun Keskusliitto. Juva. WS Bookwell Oy
- Järventie I.** Syrjäytyvätkö lapset? Tutkimus 1990-luvun lasten perushoivasta, hyvinvoinnista ja lastensuojelupalvelujen käytöstä Helsingissä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisu 1999:6.
- Järventie I & Sauli H (toim.)** 2001. Eriarvoinen lapsuus. WSOY.
- Järventie, I.** 1999. Syrjäytyvätkö lapset? Tutkimus 1990-luvun lasten perushoivasta, hyvinvoinnista ja lastensuojelupalvelujen käytöstä Helsingissä. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu, Oy Edita Ab, Helsinki.
- Karvonen S, Hermanson E, Sauli H & Harris H:** Lasten ja nuorten hyvinvointi 1990-luvulla. Stakes Tilastoraportti 1/2000.
- Kivivuori, J.** 1999. Nuorten rikoskäyttäytymien 1995-1998. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 161/1999
- Konsensuskokous 12-14.11.2001.** Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, Suomen Akatemia. Vammalan kirjapaino. Vammala
- Korkeakoski, E., Hannen, K., Lamminranta, T., Niemi, E.K., Pernu, M-L., Uurto, J.** 2001. Opetuksen laatu perusopetuksen 1.-6. vuosiluokkien kouluissa vuonna 2000. Opetushallitus 1/2001. Helsinki. Yliopistopaino.
- Kouluterveystutkimuksia.** Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES www.stakes.fi/kouluterveys
- Madsen, M.C.** 1999. Lasten äänet kuuluviin. Osallisuushanke. Sisäasiainministeriö. Ministry of Social Affairs and Health 1999. Finnish Family Policy. Helsinki: Printing House Center Oy

- Larsson, B. & Melin, L.** 1992. Prevalence and short-term stability of depressive symptoms in schoolchildren. *Acta Psychiatr Scand* 85: 17-22.
- Liuksila, P-R.** 2000. Lastenneuvolan viisivuotistarkastus ja sen merkitys lapsen selviytymiselle ensimmäisellä luokalla koulussa. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C 161. Painosalama Oy, Turku.
- Opetushallitus & Sosiaali- ja Terveyshallitus 1992. Oppilaan monet auttajat. Helsinki: VAPK-kustannus
- Luukkainen, O.** 2000. Opettaja vuonna 2010. Opetushallituksen julkaisuja 2000. Opetushallitus
- Olkinuora, E. & Mattila, E.** Oppilaiden koulutyön mielekkyyden ja koulujen kasvatustoiminnan edellytysten arviointia, teoksessa Olkinuora, E. & Mattila, E.(toim.) 2001. Miten menee peruskoulussa? Turku. Painosalama Oy
- OECD** 2001 Knowledge and Skills for Life. First results from Pisa 2000. Education and skills.. Paris. OECD Publications.
- Opetushallitus, Koulutuksen perusturva. Arvioinnin lähtökohtia.1997.Helsinki: Oy Edita Ab
- Oppilashuoltokomitean mietintö.** 1973:151. Helsinki: VAPK-kustannus
- Opetusministeriö.** Opetusministeriön kehittämissuunnitelma. Koulutus ja tutkimus vuosina 1999-2004
- Opetusministeriö.** Turvatyöryhmän muistio 20:2000. Helsinki. Yliopistopaino
- Peltonen, H. & Säävälä, T.** 2001 Kehittyvä oppilashuoltotyö kouluyhteisön ja yksilön tukena teoksessa **Jahnukainen, M.** (toimi.) 2001. Lasten erityishuolto ja –opetus Suomessa. Lastensuojelun Keskusliitto. Juva. WS Bookwell Oy
- Puura, K.** 1998. What children tell and adults notice. Väitöskirja. *Acta Universitatis Tamperensis* Vol. 605, Tampereen Yliopisto, Tampere.
- Puura K.** Ala-asteikäisten masennus. Teoksessa Terho, P. & muut (toim.). Kouluterveydenhuolto. Duodecim. Jyväskylä. 2000.
- Pölkki P.** Oppilaiden syrjäytymisuhkien tunnistaminen ja ehkäisy peruskoulun haasteena. Teoksessa Järventie I & Sauli H (toim.): Eriarvoinen lapsuus. WSOY. 2001.
- Rimpelä, M.** 1995 – 2001. Stakesin hankkeita. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kuntastrategiat. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen. www.stakes.fi/julkaisut/index.html
- Rimpelä, A.** Koululaisten oireilu lisääntyy edelleen. Luento Kouluterveyspäivillä elokuussa 2001. 2001. www.stakes.fi/kouluterveys
- Rintanen, H.** 2000. Terveys ja koulutuksellinen syrjäytyminen nuoren miehen elämäkulussa. Väitöskirja. *Acta Universitatis Tamperensis* 740. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.
- Strid, O.** 1999. Viisivuotistarkastuksesta kuudennelle luokalle, lastenneuvola ja kouluterveydenhuolto lapsen vaikeuksien havaitsijana ja auttajana. Stakes Aiheita –sarja 16/1999.
- Sullivan, M.** 1988 Parents and School. Managements Books Warwickshire. Scholastic Publications Ltd.
- Suomalainen Lääkäriseura Duodecim & Suomen Akatemia** 2001. Koululaisten terveys. Konsensuslausuma 14.11.2001. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.
- Suomen Kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma** 2000. Helsinki. Kuntaliitto.
- Tuori, K.** 2000. Sosiaalioikeus. Porvoo: WSOY
- Turvatyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmien muistioita 20:2000.
- Suomen Kuntaliitto 2000. Suomen Kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Walén, A-R. & Konstari, T.** 2000. Julkisuus- ja salassapitolainsäädäntö. Laki viranomaisten
- Woodhead, M. & McGrath, A.** 1988. Family, School and Society. London. Hoddaer and Stoughton and Open University.
- Väljjarvi, J.& Linnakylä, P. & Kupari, P. & Reinikainen, P, & Malion, A. Puhakka, E.** 2002. Suomen tulevaisuuden osaajat. Jyväskylä. ER-paino Oy

LIITE

ERÄITÄ OSALLISUUTTA JA VASTUUTA KEHITÄVIÄ TOIMINTA- JA HANKEKUVAUKSIA.

Hallinnonalat ylittäviä nuorten osallisuushankkeita on Suomessa käynnissä useita. Niiden tarkoituksena on saada nuoret tuntemaan oikeutensa ja velvollisuutensa yhteiskunnassa ja osallistumaan täysivaltaisina jäseninä yhteiskunnan toimintaan⁵¹. Koulun osallisuusjärjestelmiä tulee kehittää sellaiseksi, että kaikki oppilaat kokevat olevansa yhteisössä hyväksytyjä jäseniä ja että he voivat osallistua yhdessä aikuisväestön kanssa itseään ja muita koskevien päätösten valmisteluun ja päätöksentekoon.

Haravahanke

Haravahanke on lastensuojelujärjestöjen ja julkissektorin yhteinen hanke. Sillä halutaan edistää lasten ja nuorten hyvinvointia. Sen koordinaattorina toimivat Suomen kuntaliitto ja Lastensuojelun Keskusliitto. Päämääränä on kehittää yhteistoiminnan rakenteita ja toimintamalleja niin, että lasten ja nuorten ja heidän perheidensä psykososiaalisten palvelujen tarpeet ja maakunnalliset voimavarat ovat mahdollisimman hyvin tasapainossa. Toiminta-ajatuksena on osallistuva yhteistoiminta, jossa kaikki maakunnassa lasten ja nuorten psykososiaalisia palveluja tuottavat tahot sekä koulutusta ja tutkimusta tuottavat tahot toimivat yhteisen tavoitteen puolesta.

Kasvatus Tulevaisuuteen

Suomen Kuntaliitto on aloittanut vuonna 2001 laajan Kasvatus Tulevaisuuteen-kehittämishojelman yhdessä eri kuntien kanssa. Kehittämishojelma kestää 5 vuotta ja sen aikana luodaan toimintamalleja koulun ja kodin yhteistyölle sekä kuntien eri hallinnonalojen ja alueen muiden toimijoiden välillä. Hankkeen aikana kehitetään alueellisesta kulttuurista ja toimintamuodoista lähtevää kaikkien osallistumista, vastuuta toisista sekä oman alueen toimintaan osallistumista. Keskeistä hankkeessa on aikuisten ja lasten/nuorten vastuullinen toiminta ja yhdessä tekeminen.

Hyvinvointi koulussa

Stakes toteuttaa vuosina 2000-2002 Hyvinvointi koulussa -hankkeen, jonka tarkoituksena on 1) kartoittaa kouluyhteisön hyvinvoinnin vahvuuksia ja siihen vaikuttavia tekijöitä (mm. työolot, ilmapiiri, fyysinen ympäristö, työprosessit, työkyky, vuorovaikutus, erityispalvelujen tarve), 2) etsiä ja tehdä tunnetuksi hyvinvointia parantavia työ- ja toimintakäytäntöjä sekä 3) kehittää menetelmiä hyvinvointikysymysten käsittelemiseen kouluyhteisössä. Hankkeessa on luotu koulujen verkosto, joka tukee koulujen vertaisoppimista ja -arviointia.⁵² Hankkeessa on mukana 20 koulua. Toimijoita ovat opettajat, oppilaat, oppilashuoltohenkilöstö ja vanhemmat.

⁵¹ Sisäasiainministeriön internetsivut osallisuushankkeista. <http://www.intermin.fi/suom/osallisuus/osajulka.html>

⁵² www.stakes.fi/hyvinvointi/ted/tkverkosto

Varhainen puuttumien (VARPU)

Varhainen puuttuminen -projekti (Varpu) kehittää vuosina 2001-2004 varhaista puuttumista ja auttamista lasten, nuorten ja lapsiperheiden pulmatilanteissa. Sosiaali- ja terveysministeriön koordinoima projekti jakaantuu Stakesin kuntapalveluja ja Lastensuojelun Keskusliiton järjestöjä koskeviin osioihin. Hankkeessa levitetään varhaista puuttumista ja siihen liittyvää monialaista yhteistyötä tukevia työmenetelmiä. Lisäksi pyritään vaikuttamaan kulttuuriseen ilmapiiriin niin, että aikuisten vastuunotto ja huolenpito omista ja muiden lapsista vahvistuisi. Keskeisessä asemassa ovat tahot, jotka kohtaavat koko lasten ja nuorten ikäluokan. Hankkeessa järjestetään varhaisen puuttumisen koulutusta äitiys- ja lastenneuvolan, päivähoidon ja koulujen työntekijöille.

Oppijan Tuki

Hämeenlinnan kaupungin opetusvirasto on käynnistänyt yhdessä seutukunnan muiden kuntien kanssa Oppijan Tuki hankkeen, jonka tavoitteena on yhdistää Hämeenlinnan seudulla oleva erityisopetuksen osaaminen ja kehittää oppimisvalmiuksien ja -vaikeuksien tunnistamisen ja kuntoutuksen menetelmiä ja toimintatapoja. Hankkeessa kehitetään työmenetelmiä moniammatilliseen oppimisvaikeuksien tutkimisen ja kuntoutukseen sekä luodaan toimintamalleja verkostomaisesti toimivalle osaamisen kehittämislle.

Oppijan Tuki-keskukselle laaditun suunnitelman mukaan keskuksen palveluita ovat lukuvuoden 2002-2003 alusta moniammatillisen osaamisvaikeuksien tutkiminen, työpajat –kirjoittaminen, matematiikka, oppimisvaikeuksien tutkimiseen ja kuntoutukseen tarkoitettujen välineiden esittely ja lainaamo, opettajien työnohjaus ja täydennyskoulutus, vanhempien vertaisryhmät, seudullisen HOJKS-mallien kehittäminen. Hankkeessa tullaan erityistä painoa panemaan siihen, tuottaako uusi teknologia myös uusia oppimisvaikeuksia ja miten uutta teknologiaa voidaan käyttää oppimisvaikeuksien kuntoutuksessa hyväksi. Toinen erityinen painopiste on oppilaiden vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö, josta esimerkkinä ovat kotikuntoutuksen menetelmien kehittäminen ja nk. home-tutor toiminnan mahdollisuuksien tutkiminen yhdessä Hämeenlinnan Seudun Vanhempainyhdistys ry:n kanssa. Koulujen henkilökunnan täydennyskoulutuksen ja tutkimustoiminnan järjestämisessä Oppijan Tuki toimii tiiviissä yhteistyössä Tampereen yliopiston Hämeenlinnan toimipisteen, Hämeenlinnan Ammattikorkeakoulun eri osastojen, Jyväskylän yliopiston Niilo Mäki Instituutin ja Turun yliopiston oppimisvaikeuksien tutkimusyksikön kanssa.

Hanke on suunniteltu kolmivuotiseksi, jona aikana luodaan toimintamalli, jota seutukunnan kunnat voivat jatkossakin yhdessä rahoittaa ja ylläpitää. Oppijan Tuki on uusi hanke, jossa yhtyvät oppilashuollollinen ajattelu, erityisopetus, tukiopetus ja pedagogisten menetelmien kehittäminen niin, että yksilöllisten oppimisvalmiuksien tunnistaminen ja kuntoutus voivat kehittyä koulussa ja oppilaan yksilöllisten oppimispolkujen rakentaminen on mahdollista.